9 d'Litone 25282 13815
Biblioteka Wojew. Wrocł. im. Wrocławia - Pedagog. we Wrocławiu
Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna
we Wrocławiu
WRO0040535

STANISŁAW GABRIEL, JAN MAZUREK

ZAJĘCIA PRAKTYCZNE DZIECKA

W SZKOLE I W DOMU

606/I

W tekście 29 tablic z 219 rys. autorów i 8 reprodukcyj fotogr.

CZĘŚĆ I.

PRZYSTOSOWANA DO PROGRAMU KLASY I i II
SZKOŁY POWSZECHNEJ

WARSZAWA 1934

Biblioteka Wojew. Wrocł. im. Wrocławia – Pedagog.
we Wrocławiu
R P606
606/I
341.4 : 342.862

Wszelkie prawa autorskie zastrzeżone.

Centralna Biblioteka Pedagogiczna
Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego
we Wrocławiu
Nr. inw. P606
606/I
Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna
we Wrocławiu
WRO0040535

DRUKARNIA PRZEMYSŁOWA W KRAKOWIE, UL. J. SAREGO 7

I. WSTĘP.

Znaczenie i rola pracy ręcznej w wychowaniu dziecka zostały przez wielu wybitnych pedagogów dostatecznie oświetlone i sprecyzowane. Nie widzimy więc potrzeby powtarzania na tem miejscu tych poglądów, a zainteresowanym możemy tylko wskazać dzieła Gaudiga, Kerschensteinera, Devey'a, Pabsta i wielu innych. Pragniemy natomiast poinformować czytelnika o celach i charakterze nauki zajęć praktycznych w szkole powszechnej, a przedewszystkiem w klasie I i II, oraz uzasadnić układ i treść niniejszej książki, którą jako pomoc w pracy szkolnej oddajemy do rąk nauczyciela. Chcielibyśmy również, aby ta książka znalazła się w ręku rodziców i opiekunów, którzy w wolnych chwilach od pracy mogliby z niej korzystać i służyć pomocą lub radą dziecku w jego poczynaniach.

Już w okresie niemowlęctwa dziecko z zainteresowaniem i przyjemnością chwyta niezgrabnemi rękami różne przedmioty, rzuca, uderza, śledząc uważnie wzrokiem rezultaty swoich wysiłków. W miarę rozwoju fizycznego spotykane wokoło siebie przedmioty bada, rozbiera, składa, jednem słowem bawi się niemi. Jednak nie jest to zabawa bezwartościowa. Pod jej postacią odbywa się cudowny akt poznawania otoczenia, zdobywania najróżnorodniejszych wrażeń, z których powoli drogą procesów psychologicznych rodzi się ciekawy i odrębny świat. Dziecko bawiąc się, pracuje wydatnie, wyładowuje w ten sposób swoją energję, zaspokaja popęd do ruchu, pokonywuje rozliczne trudności, przeżywa chwile radosne i smutne, jednem słowem wyżywa się. Zabawa, to naturalna droga rozwoju fizyczno-umysłowego dziecka. Budując fortecę z kamyczków i piasku lub domki

nad strumykiem, formując z gliny zwierzęta i ludzi, klecąc różne zabawki, dziecko uświadamia sobie kształt przedmiotu i jego części składowe, poznaje różne własności materjałów, ich użyteczność, staje się konstruktorem i wynalazcą. Rezultaty jego wysiłku, to prymitywy i symbole rzeczywistości, ciekawe i bardzo pouczające dla wychowawcy. Obserwując uważnie te przedmioty, możemy poznać zainteresowania dziecka, zdolności spostrzegawcze, zasób posiadanych wiadomości o rzeczach i t. d. Mając to na uwadze, pozwólmy dziecku bawić się, dostarczmy mu narzędzi i materjałów. Wspomóżmy jego wysiłki celową radą i stosownym czynem.

Przyznać musimy, że suma wiadomości, które dziecko zdobywa samodzielnie w okresie przedszkolnym jest bardzo wielka. Dlatego należałoby tę drogę samorozwoju intelektualnego uszanować, aby nie wytwarzać przepaści między życiem przedszkolnem lub pozaszkolnem, a pracą dziecka w szkole. Rozumie się, że szkoła mając wyraźnie określone cele wychowawcze i program nauczania, oraz liczne grupy uczniów w klasach nie może w całej rozciągłości stosować zabawy jako metody pracy.

Nie jest to nawet pożądane, gdyż dziecko musi stopniowo przyzwyczajać się do planowej i systematycznej pracy, wymagającej niekiedy dłuższego wysiłku.

Współczesna szkoła powszechna winna przygotować młodzież do życia, dać jej niezbędny zasób wiadomości i umiejętności, rozwijać wszystkie siły intelektualne, jak również wrodzone uzdolnienia specjalne, kłaść podwaliny pod mocne i prawe charaktery, zaprawiać do rzetelnej i twórczej pracy.

W szeregu środków wychowawczo-kształcących, któremi rozporządza szkoła, poczesne miejsce zajmują zajęcia praktyczne. Równoważą one w sobie wysiłek fizyczny i umysłowy, umożliwiają przynajmniej częściowe zaspokojenie tak charakterystycznej u dzieci w tym wieku potrzeby majstrowania, nadto wnoszą radosny nastrój w mury szkolne i dają okazję do wytwarzania wielu potrzebnych dzieciom przedmiotów. Ważna rola zajęć praktycznych w całokształcie nauki szkolnej polega na tem, że na tych lekcjach w szerokim zakresie spełniają się postulaty wychowania prak-

tycznego, tu właśnie dziecko ma sposobność wykorzystania zdobytych na innych lekcjach wiadomości, konkretyzowania swoich myśli w materjale oraz kształcenia ręki i zmysłów.

II. CEL NAUKI I UWAGI DO ROZKŁADU MATERJAŁU NAUCZANIA.

Program nauki zajęć praktycznych w klasie I i II szkoły powszechnej obejmuje dwa działy pracy, a mianowicie:

a) zajęcia z zakresu kultury życia codziennego,

b) wstępne zajęcia rękodzielnicze.

Materjał nauczania, zawarty w obu działach, jest dostosowany do zainteresowań, oraz sił fizycznych i umysłowych dziecka, nadto tak dobrany, że bez większych trudności może być zrealizowany we wszystkich szkołach na obszarze Rzeczypospolitej.

Ze względu na różnorodne warunki pracy, program ma charakter ramowy, a wypełnienie go treścią i szczegółami należy do nauczyciela. Zaleta programu, wyrażająca się w ujęciu tylko głównych zagadnień nauki tego przedmiotu, stawia nauczyciela wobec konieczności opracowania szczegółowego rozkładu materjału nauczania zgodnie z wyrażonemi w „Uwagach" postulatami.

Przy opracowywaniu rozkładu materjału nauczania, musimy mieć na uwadze cele naukowe tego przedmiotu, sprecyzowane w „Uwagach do całości programu". Jest rzeczą zrozumiałą, że pełne osiągnięcie wskazanych celów, wymaga dłuższego okresu czasu; nie mniej już w klasie I i II dążymy do częściowej ich realizacji.

Na pierwszem miejscu z tych celów, które pragniemy osiągnąć, postawimy rozwój zmysłów dziecka, oraz zdolności spostrzegania i wyrażania spostrzeżeń w konkretnym materjale.

Wyrabianie nawyków higjenicznych i przyzwyczajanie dziecka do ładu i porządku, już w pierwszych latach nauki szkolnej winno być szczególną troską nauczyciela.

Zgodnie z uwagami do programu, zajęcia praktyczne mają zbliżyć dziecko do rzeczywistości i umożliwić mu wy-

konywanie pewnych przedmiotów, o których istnieniu dowiaduje się podczas lekcji nauki języka polskiego, arytmetyki i t. p. Ważną również jest rzeczą rozwijanie zdolności twórczych, oraz kształcenie poczucia estetycznego przez zestawianie różnych brył owoców, pudełek, wytwarzanie kształtów, dobór barw i zdobienie przedmiotów zabawowo-użytkowych.

Ponieważ nauczanie zajęć praktycznych opiera się na zainteresowaniu dziecka, przeto nauczyciel musi najpierw poznać jego upodobania, aby mógł wprowadzić do programu odpowiednie tematy. Jest rzeczą zrozumiałą, że zainteresowania uczniów mogą być bardzo różnorodne, jednak dadzą się sprowadzić do pewnych tematów, wiążących się z aktualnemi wydarzeniami w życiu szkoły, domu i środowiska. Szczegółowy rozkład materjału nauczania jest żywem odzwierciedleniem całokształtu pracy w danej szkole, jest wynikiem postulatów korelacji, w myśl której na zajęciach praktycznych konkretyzują się najróżnorodniejsze zagadnienia, opracowywane w klasie. Podawanie jakichkolwiek recept i szczegółowych planów jest szkodliwe, bo to, co w danych warunkach może być wykonalne, w innych okazuje się zbyteczne lub nierealne. Rozpowszechniane tu i ówdzie gotowe rozkłady materjału nauczania należy uznać za szkodliwe, bowiem wprowadzają szablon i uniemożliwiają spełnienie tak ważnego w nowych programach postulatu, **związania szkoły ze środowiskiem.**

Plan nauczania jest również uzależniony od rozlicznych warunków pracy, charakterystycznych dla danej klasy (ilości dzieci w klasie, urządzenia, poziomu umysłowego) oraz zasobu odpowiednich materjałów i narzędzi. W rozkładzie materjału nauczania musimy uwzględnić zaznajomienie uczniów z użyciem narzędzi, wskazanych w programie, jak również ze sposobami prymitywnej obróbki materjałów przy realizowaniu tematów, wypływających z zainteresowań uczniów, ich potrzeb lub z nauki innych przedmiotów. Ze względów kształcących należałoby w szkole stosować możliwie najróżnorodniejsze materjały, a przedewszystkiem znajdujące się w danej miejscowości, bowiem każdy materjał posiada charakterystyczne cechy, warunku-

jące jego zastosowanie. Wykorzystanie tak zwanych „nieużytków", daje wiele możliwości wykonania najróżnorodniejszych przedmiotów, oraz poznania ich własności i sposobów łączenia. Z tych więc względów ograniczenie pracy do robót z papieru lub tylko z gliny byłoby niezgodne ze wskazaniami programu, nadto zubożyłoby niesłychanie możliwości twórcze dziecka.

Wielka ilość tematów przydatnych do lekcji zajęć praktycznych, daje nauczycielowi możność wyboru odpowiednich t. j. takich, których realizacja nie przerasta sił fizycznych i umysłowych dziatwy, oraz uwzględnienia pewnego stopniowania trudności konstrukcyjnych. Mogą więc na początku roku szkolnego wystąpić takie materjały jak: glina, papier a także różnego rodzaju owoce, natomiast w okresie zimowym znajdą szerokie zastosowanie papiery, pudełka, patyczki, niektóre suche owoce jak: szyszki, żołędzie, łupiny z orzechów włoskich, laskowych, ziemnych, nadto wydmuszki z jajek, gałganki, przędza kolorowa i t. d., słowem tak zwane „nieużytki". Są to gotowe elementy, które trzeba tylko odpowiednio dobrać, zestawić, wyciąć, połączyć lub uzupełnić, a powstanie coś nowego, przypominającego niekiedy swym wyglądem kształt przedmiotu z otoczenia, przydatny w nauce i zabawie.

III. ORGANIZACJA I METODY PRACY.

Aby nauczyciel mógł naszkicowany program pracy wykonać, musi stworzyć odpowiednie warunki. Jest to zadanie trudne i wymagające szerszego oświetlenia.

Lekcje zajęć praktycznych organizujemy tak, aby wszystkie dzieci miały pewną określoną pracę. W klasie nie może być dzieci „bezrobotnych", gdyż z jednej strony tracą one czas przeznaczony na naukę, a następnie przeszkadzają swoim sąsiadom oraz utrudniają nauczycielowi prowadzenie lekcyj. Aby wszystkie dzieci mogły być zajęte, trzeba im dostarczyć materjałów, pewnych narzędzi lub przyborów, niezbędnych do wykonywania praktycznych ćwiczeń i wytwarzania zabawek. Materjały do wstępnych zajęć ręko-

dzielniczych powinny znajdować się na miejscu. Stosowane w różnych szkołach przynoszenie materjałów na lekcję nie jest wskazane, ponieważ nie wszystkie dzieci mogą się w nie na czas zaopatrzyć, nadto przyniesione materjały nie zawsze nadają się do użytku, co w dużej mierze może pokrzyżować nawet najlepiej przygotowaną lekcję. Nie należy również zapominać o tem, że uczniowie wyrządzają często szkody sąsiadom, łamiąc po drodze drzewka, zrywając owoce, wyjmując deski z ogrodzeń i t. p. Ze względów wychowawczych do takich czynów dopuszczać nam nie wolno.

Gromadzenie materjałów odbywa się pod kontrolą nauczyciela podczas wycieczek do lasu, na pole, do ogrodu, do tartaku, fabryki i t. p. W takich wypadkach winien nauczyciel uzyskać w obecności uczniów zezwolenie na zbiórkę materjałów. Przydatne tworzywo gromadzimy w odpowiednim czasie, to jest w jesieni lub na wiosnę. Od początku roku szkolnego dziatwa znosi do szkoły różne pudełka, szpulki od nici, gałganki, koraliczki, zużyte zapałki, różne druciki, sznurki i wogóle to, co często w domu wyrzuca się jako przedmioty nieużytkowe. Zebrane materjały posegregujemy i przechowamy w paczkach, skrzynkach lub w większych pudłach, aby nie uległy zniszczeniu. Do wykorzystania w szerszym zakresie jesienią lub na wiosnę nadaje się również glina.

Do obróbki materjałów i wytwarzania przedmiotów potrzebne są narzędzia, wskazane w programie. Narzędzia te w dostatecznej ilości winny się znajdować stale w szkole. Natomiast przynoszenie noży, kolców a nawet nożyczek na daną lekcję przez dzieci z domu, uważamy za niewskazane, bowiem liczne wypadki skaleczenia się, a nawet użycia podczas błahej sprzeczki, szczególnie przez chłopców, jest stanowczym argumentem, przemawiającym przeciwko dotychczasowej praktyce. Narzędzia szkolne muszą być zawsze utrzymywane w należytym stanie i przechowywane w szafach, względnie w odpowiednich skrytkach tak, aby można je użyć w każdej chwili, oraz sprawdzić ich ilość.

Mając na uwadze rozwój indywidualnych zdolności ucznia, oraz odmienny od innych przedmiotów charakter nauki zajęć praktycznych, wymagający częstej i bezpośred-

niej współpracy nauczyciela z dzieckiem, indywidualnych porad, wskazówek i t. d., należy wszystkie czynności porządkowe przydzielić uczniom, co jest konieczne ze względów wychowawczych i organizacyjnych. Rozdział tych czynności między kilku lub kilkunastu uczniów umożliwia w krótkim czasie wykonanie tych czynności, a przez to lepsze wykorzystanie godzin lekcyjnych na właściwą naukę. W czasie lekcyj wstępnych zajęć rękodzielniczych przewiduje się następujące czynności porządkowe: a) rozdanie, zebranie i oczyszczenie narzędzi, b) rozdanie materjałów do pracy, c) rozłożenie na ławkach lub stolikach deseczek, względnie tekturek ochronnych, d) przygotowywanie i rozdzielanie materjałów klejących, e) zebranie wykonanych prac, resztek materjałów, uprzątnięcie stolików, ławek, f) zamiecenie podłogi. Czynności porządkowe wykonywują uczniowie na zmianę, aby cała klasa w ciągu roku szkolnego mogła z niemi zaznajomić się. Ze względów estetycznych i praktycznych są pożądane fartuszki do pracy, chroniące ubranie od zanieczyszczenia i dające uczniowi większą swobodę ruchów. Uczennice starszych klas mogą wykonać fartuszki z taniego materjału. Do każdej lekcji zajęć praktycznych przygotowuje nauczyciel stosowne materjały, nadto w miarę potrzeby wykonywuje z nich przedmioty, celem poznania trudności, jakie dzieci będą musiały pokonać przy realizacji wskazanego tematu, względnie poznania lub sprawdzenia sposobów obróbki, połączeń i t. d.

Nauczanie zajęć rękodzielniczych opiera się przedewszystkiem na pracy możliwie samodzielnej dziecka, wynikającej z tematu: a) jednego dla całej klasy, b) kilku tematów dla kilku grup, c) tematu zbiorowego.

Temat wspólny dla całej klasy stosuje się najczęściej przy wprowadzaniu nowego materjału i zaznajamianiu uczniów z podstawowemi sposobami obróbki. Taki temat może również wynikać z istotnych potrzeb życia szkolnego lub dziecka np., przewidziana jest w najbliższym czasie wycieczka kilkugodzinna do lasu lub w pole, celem zebrania pożywienia dla ptaków na zimę. W tym wypadku przydadzą się torebki z papieru, które uczniowie wykonają na lekcji zajęć rękodzielniczych, a równocześnie zaznajomią się z zała-

mywaniem papieru, użyciem klajstru i t. p. Na lekcji języka polskiego jest mowa o ulu. Dla utrwalenia poznanego przedmiotu oraz zapamiętania jego budowy, wykonają ul z pudełeczka od zapałek lub gilz do papierosów. Przy tej sposobności zaznajomią się z użyciem nożyka, nożyczek przy ścinaniu niektórych części pudełka, oraz z przyklejaniem daszka z kartonu lub cienkiej tekturki. Innym razem dzieci poznały na wycieczce jakieś zwierzę, względnie dowiedziały się o niem na lekcji języka polskiego, natomiast na lekcji zajęć praktycznych wytworzą z odpowiedniego materjału zwierzę, a przez to lepiej zapamiętają jego części składowe i wygląd zewnętrzny.

Tematy grupowe wynikają z bieżących potrzeb życia szkolnego i występują najczęściej w okresie organizowania różnych uroczystości, przedstawień, zabaw, obchodów i t. d. Dla przykładu wyobraźmy sobie następującą sytuację. Zbliża się dzień 11 listopada, to rocznica odzyskania niepodległości. Wszystkie dzieci zapewne zechcą przybrać na ten dzień swoją klasę. W związku z tem jedna grupa będzie wykonywała chorągiewki do przyozdobienia portretów P. Prezydenta i P. Marszałka J. Piłsudskiego, inna zaś zajmie się wykonaniem dekoracyj ścian i t. p. W okresie świąt Bożego Narodzenia urządza się często choinkę szkolną, połączoną z rozdawaniem podarków; mamy więc doskonałą okazję do wykonywania ozdób choinkowych, przygotowania podarków dla dzieci z innych klas, ozdobienia sali na uroczystość i t. d. Przypuśćmy, że uczniom klasy II. przypadło w udziale wykonanie pewnej części ozdób choinkowych; jedna grupa może zrobić ozdoby z wydmuszek od jaj, inna z papieru i kartonu, następne — z makówek, szyszek i t. p. Każda z grup pracuje do pewnego stopnia samodzielnie, bowiem z przydzielonego jej materjału wytwarza różne przedmioty np.: z wydmuszek jedno dziecko wykona rybkę, inne dzbanuszek, ptaszka, pajaca i t. d. W szkole organizuje się przedstawienie. Potrzebne kostjumy i rekwizyty mogą być wytworzone na lekcjach zajęć rękodzielniczych. Pozostawiając uczniom swobodę w wyborze tematu, klasa samorzutnie podzieli się na grupy, a każda będzie miała odmienne zadania do spełnienia.

Praca zbiorowa wystąpi przy konkretyzowaniu pewnych objektów, obserwowanych podczas wycieczek, bądź omawianych na lekcjach języka polskiego i arytmetyki. Wyobraźmy sobie, że dzieci były w ogrodzie zoologicznym, widziały różne zwierzęta, a dla skonkretyzowania, utrwalenia ich spostrzeżeń i ewentualnego skorygowania wprowadzimy temat dla całej klasy „nasz ogród zoologiczny". Każde dziecko będzie miało zatem swobodę w wyborze szczegółowego tematu i wykona z odpowiedniego materjału takie zwierzę, jakie najlepiej zapamiętało, względnie które je zainteresowało. Niektóre zwierzęta będą w klatkach, inne w ogrodzeniu, a zestawione rezultaty na podłodze lub stole dadzą w całości ogród zoologiczny. Na lekcji języka polskiego dzieci czytały powiastkę o gospodarstwie Kasi. Byłoby wskazane plastyczne przedstawienie tego gospodarstwa. Zależnie od zainteresowania, każde dziecko wykona jakiś przedmiot, który może być częścią składową gospodarstwa Kasi np. dom, stodoła, obory, buda dla psa, gołębnik, kurnik, ule, krowy, kury, kaczki, drzewa, wozy, sanie, narzędzia gospodarskie, a także ludzi na podwórzu i t. d. Przy konkretyzowaniu tematu zbiorowego dziecko pracuje twórczo i najbardziej samodzielnie, korzystając z doświadczeń i sprawności zdobytych na poprzednich lekcjach. Innym razem dzieci ze szkoły wiejskiej zwiedzały najbliższe miasteczko. Na wycieczce zdobyły wiele ciekawych spostrzeżeń, które należałoby jakoś uporządkować i utrwalić. Można więc na zajęciach praktycznych wprowadzić temat zbiorowy dla całej klasy p. t. „nasze miasteczko". Przypomnijmy więc, jak to miasteczko wygląda, jakie znajdują się w niem charakterystyczne budynki, jak wygląda rynek i t. p. Prawdopodobnie wszystkie dzieci zechcą przedstawić takie miasteczko plastycznie, a każde wykona odpowiedni fragment np. kamienicę, kościół, ratusz, szkołę, budynek straży pożarnej, szpital, fabrykę i t. d. Przy opracowaniu tematów zbiorowych należy pamiętać o rozmiarach tworzonych przedmiotów, aby po zestawieniu dały proporcjonalną i zbliżoną do rzeczywistości całość. Pewne ramy stanowią tu wielkości różnych pudełek, klocków, użytych do budowy poszczególnych fragmentów tematu. O ile dzieci chcą zaznaczyć, że w mieście panuje na ulicach wielki ruch,

spotyka się dużo ludzi, winny odpowiednio do wielkości wytworzonych przedtem postaci zbudować różne domy. Ścisłe przestrzeganie tych proporcyj niezawsze jest możliwe, a nawet niepożądane, bo niekiedy jakiś przedmiot (kamienica) w stosunku do wielkości wykonanej poprzednio postaci, musiałby uróść do niebywałych rozmiarów, co ze względu na brak miejsca i dostatecznej ilości materjału jest nieosiągalne. Nie zapominajmy również o tem, że dziecko z pewnemi przedmiotami jest uczuciowo silniej związane i wskutek tego urastają one w jego wyobraźni do kolosalnych rozmiarów, a inne, może nawet ważniejsze z punktu widzenia ludzi dorosłych, a mało absorbujące jego uwagę, bardzo maleją w jego wyobraźni, co uzewnętrznia się dość wyraźnie w pracy. Zbyt forsowne korygowanie tych „błędów" mogłoby ująć wiele uroku tej pracy a nawet zniechęcić. W miarę rozwoju umysłowego, dziecko samodzielnie koryguje wielkości wykonywanych przez siebie przedmiotów, zbliżając się powoli do realizmu, tak pożądanego przez ludzi dorosłych.

Godzi się teraz zastanowić nad pytaniem, jaka jest rola nauczyciela podczas pracy dziecka na lekcjach zajęć praktycznych?

Nauczanie tego przedmiotu w klasie I i II opiera się na tematach aktualnych i wynikających z życia szkolnego, nauki różnych przedmiotów oraz potrzeb dziecka, a praca ma charakter zabawowy, zbliżony do jego zajęć w okresie przedszkolnym lub w chwilach wolnych od nauki i daje sposobność do wypowiadania jego myśli, spostrzeżeń, pragnień i t. p.

Temat lekcji musi być tak oświetlony przez nauczyciela, aby porwał wszystkich uczniów do pracy. W pogodnej gawędzie nauczyciel omawia pewną sytuację życiową i związane z nią przedmioty. W toku rozmowy wytwarza się atmosfera zainteresowania, sprzyjająca pracy umysłowej. Dzieci zastanawiają się nad kształtem, częściami składowemi, barwą, przeznaczeniem przedmiotu, wybierają potrzebne materjały, narzędzia do pracy i t. d. Pogawędka z dziećmi musi być prowadzona na poziomie przystosowanym do ich rozwoju intelektualnego, oraz obejmować te szczegóły, które mają być uwzględnione w danym temacie.

Takie naświetlenie daje dziecku pewną swobodę w pracy, oraz pole do własnych pomysłów, odkryć, jednem słowem pracy twórczej. Przy omawianiu tematu może nauczyciel, a niekiedy powinien pokazać w jaki sposób da się wykorzystać do budowy przedmiotu pewien materjał, jak połączyć niektóre części aby wytworzyć pożądaną rzecz. Pokaz nasuwa dzieciom pewne możliwości konstrukcyjne, dla mniej zdolnych jest podstawą ich pracy. Zgodnie z intencjami programu kierujemy pracą tak, aby wydobyć maximum pomysłowości i samodzielności, oraz skłaniać uczniów do ciągłego zastanawiania się nad wykonywanemi czynnościami. W trakcie konkretyzacji tematu nauczyciel współpracuje z dziećmi, okazując wyraźnie swoje zainteresowanie ich pracą i zadowolenie z osiągniętych choć czasami nieudatnych wyników.

Unikać należy podawania wzorów do kopjowania, choćby one były przystosowane do umysłowości dziecka, bowiem znacznie większą wartość posiada najgorszy prymityw, będący produktem samodzielnego wysiłku fizyczno-umysłowego, aniżeli najlepiej skopjowana rzecz.

Specjalne ćwiczenia w cięciu papieru, w załamywaniu, wierceniu otworów w szyszkach, struganiu patyczków bez związku z konkretnym i odpowiednim dla dzieci tematem, mogłyby sprowadzić znużenie i zniechęcenie do takich lekcyj. Uwzględniając odpowiednie dla uczniów tematy, nauczyciel okolicznościowo w czasie pracy poucza jak tnie się papier nożyczkami, nożem, jak łączy się różne materjały i t. p. Podczas lekcji czuwa nad pracą całej klasy i współpracuje z dziećmi, udzielając rad i wskazówek, bądź omawiając różne trudności wobec całej klasy lub pewnej grupy.

Nie zapominajmy o tem, że dziecko tworzy na swój sposób, a przedmioty wychodzące z jego warsztatu nie są fotografją rzeczywistości lecz wyrazem jego stosunku do niej. Rzecby można, że wytworzone przedmioty są symbolami rzeczywistości, które łatwiej zrozumiemy, gdy dziecko nam je objaśni. Oceniając konkretne rezultaty, należy dostrzec jego wysiłek twórczy, ujawniający się często w nic nieznaczących dla nas drobiazgach, świeżość ujęcia tematu, oraz wziąć pod uwagę korzyści, których na danej lekcji w żaden sposób wymierzyć nie potrafimy. Często nauczyciel stawia

dzieciom zbyt wysokie wymagania pod względem konstrukcji, czystości lub dokładności w wykonaniu jakiejś zabawki, a zapomina, że w pracy tej więcej chodzi o wyraz zainteresowań, o mowę kształtu, a nie o poprawną technikę, którą dziecko zdobywa stopniowo, bowiem jego oko nie dostrzega krzywizn lub zniekształceń jakiejś formy geometrycznej, ręka jest nieposłuszna, palce nie wyczuwają subtelności kształtu wytwarzanego przedmiotu, a dopiero pod wpływem odpowiednich ćwiczeń i prac rozwijają się i wysubtelniają.

Wielkie znaczenie wychowawcze i kształcące w zajęciach praktycznych posiadają kilkuminutowe pokazy wykonanych przez dzieci przedmiotów, połączone z pogadanką i krytyczną oceną, podczas której wypowiadają swoje spostrzeżenia o wystawionych przedmiotach. Zwrócenie uwagi na dodatnie wyniki oraz zaznaczenia niektórych braków daje dzieciom duże zadowolenie i pobudza je do dalszych wysiłków. Nie szczędźmy więc pochwał, których dziecko tak łaknie i radujmy się wspólnie z rezultatów pracy, a unikajmy surowej krytyki. Ujemne zdanie nauczyciela, wypowiedziane głośno o pracy dziecka wobec całej klasy, może je pogrążyć w rozpaczy, załamać wiarę w jego siły i zniechęcić. Natomiast mniej tragicznie przyjmuje ono uwagi swoich rówieśników.

Wytworzone przedmioty oddajemy uczniom do użytku, zgodnie zresztą z instrukcją do programu. Jednak ciekawe prace należałoby zatrzymywać, aby zebrać w ten sposób materjał, przydatny podczas omawiania następnego tematu lub przy prowadzeniu lekcyj w przyszłym roku w odpowiedniej klasie.

Zdarza się często, że szkoła nie posiada dostatecznego zapasu tworzywa i dlatego zmuszeni jesteśmy wykonane przedmioty zbierać i niszczyć, aby uzyskany w ten sposób materjał dać uczniom na następnej lekcji. Nie wolno jednak ze względów wychowawczych niszczyć tych przedmiotów, w obecności uczniów.

IV. ZAJĘCIA Z ZAKRESU KULTURY ŻYCIA. CODZIENNEGO.

Zajęcia z zakresu kultury życia codziennego obejmują czynności higjeniczne, porządkowe, zachowanie się ucznia w szkole i poza szkołą w różnych sytuacjach życiowych, oraz umiejętne korzystanie z urządzeń publicznych.

Realizacja materjału nauczania z omawianego działu odbywa się w ciągu roku szkolnego przy każdej odpowiedniej sposobności.

Na lekcjach zajęć praktycznych nauczyciel zaznajamia uczniów z racjonalnemi sposobami wykonywania tych czynności. Wystąpi tu najpierw pokaz czynności przez nauczyciela lub ucznia oraz omówienie ich wartości i znaczenia w życiu codziennem. Ćwiczenia te wykonywują następnie wszyscy uczniowie na danej lekcji i przy nadarzającej się okazji.

Do realizacji omawianego działu programowego są potrzebne odpowiednie urządzenia i przybory, z których część znajduje się w budynku szkolnym a inne przynoszą z sobą uczniowie na lekcję. Pomijając sprawę wyposażenia szkoły w te sprzęty z funduszów publicznych, nadmienić musimy, że znaczną ich część mogą wytworzyć uczniowie starszych klas na lekcjach zajęć rękodzielniczych. A więc uczennice klasy IV lub V winny przygotować ścierki do kurzu, do zmywania naczyń, serwetki, rękawice do mycia, chusteczki do nosa, woreczki na pantofle i t. p., natomiast chłopcy z klas V, VI i VII wykonają wieszaki, wieszadła na ubrania, skrzynki na przybory do czyszczenia obuwia i ubrania, szczoteczki do zębów, szczotki do ubrania i obuwia, miotły do zamiatania, kosze na odpadki, skrzynki na spluwaczki, wycieraczki, ławeczki do czyszczenia obuwia i t. d. Od powyższych urządzeń w dużej mierze zależy higjeniczne i nieszkodliwe dla zdrowia wykonywanie tych prac, bowiem pamiętać musimy, że zajęcia te mają się przyczynić do podniesienia stanu zdrowotnego uczącej się dziatwy, a przez szkołę oddziaływać dodatnio na zmianę dotychczasowych warunków zdrowotnych wsi i miasteczek, tak bardzo pod tym względem zaniedbanych.

Zależnie od pory roku i sprzyjających warunków atmo-

sferycznych, czynności z zakresu kultury życia codziennego mogą być wykonywane bądź w budynku szkolnym bądź poza nim. W dzień pogodny i ciepły można zorganizować na wolnem powietrzu mycie się, czyszczenie odzieży, obuwia, sprzątanie boiska szkolnego, posypywanie piaskiem lub żwirem ścieżek, porządkowanie ogródka i t. d. Czynności porządkowe w ogrodzie i na boisku muszą być dostosowane do sił uczniów i nieszkodliwe dla zdrowia.

Przez wykonywanie omawianych czynności zmierzamy do wyrobienia pewnych nawyków, zmechanizowania i codziennego wykonywania zaleconych zabiegów. Pragniemy również zwrócić uwagę i na to, że spełnianie niektórych postulatów programowych będzie się odbywało okolicznościowo. Dlatego nauczyciel stale obserwuje uczniów, a gdy dostrzeże przypadek jakiejś choroby skóry, nosa, gardła, i t. p. wyjaśnia najpierw jak mają dzieci zachować się, aby nie zarazić swoich kolegów, rodzeństwa, oraz zapobiec rozwojowi choroby.

Program pracy w omawianym dziale należy tak ułożyć, aby pewne czynności mogły być wykonywane w szkole w określonym czasie i miejscu, natomiast inne przygodnie. Można więc przewidzieć, że czynności, związane z utrzymaniem w należytej czystości ciała, następnie, sprzątanie izby szkolnej, czyszczenie sprzętów, narzędzi i pomocy szkolnych będą odbywały się perjodycznie, natomiast sprawy wchodzące w zakres wychowania, jak zachowanie się dziecka w szkole, na ulicy, na gościńcu, w parku lub w zakładach użyteczności publicznej będą przedmiotem rozmów, wyjaśnień przed lub podczas wycieczek, zabaw szkolnych, przedstawień i t. d.

Niezbędnym warunkiem racjonalnie ułożonego planu pracy jest znajomość środowiska, z którego się dzieci rekrutują, a więc warunków mieszkaniowych, braków i niedomagań życia domowego. Badanie tych warunków jest sprawą dość skomplikowaną i drażliwą, dlatego zachowanie dużej ostrożności i powściągliwości jest konieczne, aby nie wprowadzać rozdźwięku między szkołą a rodzicami. Współpraca rodziców z nauczycielem jest tu niezbędnym warunkiem osiągnięcia dodatnich rezultatów.

Przy układaniu planu pracy musimy wziąć pod uwagę oprócz warunków technicznych, w których odbywają się te czynności, sprzyjające takiej pracy pory roku.

Racjonalna organizacja zajęć w dziale kultury życia codziennego jest pierwszym warunkiem, od którego zależy wykonanie programu. Przedewszystkiem trudno sobie wyobrazić tak idealne okoliczności, aby wszyscy uczniowie mogli jednocześnie wykonywać te same prace. Brak przyborów a nawet miejsca w izbie szkolnej, oraz trudności przy kontrolowaniu pracy całej klasy, zmusza nas do podziału uczniów na kilka grup i powierzenia każdej z nich do wykonania odmiennych czynności. Przy takim podziale nauczyciel może więcej uwagi poświęcić jednej grupie, zwłaszcza tej, która wykonywuje nowe ćwiczenie i wskutek tego wymaga ciągłej kontroli i instrukcyj, a równocześnie pozostałe grupy mogą pracować bardziej samodzielnie. Z chwilą gdy grupa pracująca pod kierunkiem nauczyciela ukończy swoją pracę, powierzamy jej do samodzielnego wykonania inną robotę, a poprzednią czynność polecamy wykonać następnej grupie. Aby jaknajlepiej wykorzystać czas lekcyjny, można niektóre czynności demonstrować wobec całej klasy i wyjaśniać ich cel tak, aby dzieci nietylko rozumiały ich znaczenie ale ochotnie zabrały się do roboty. Korygowanie czynności winno się odbywać w sposób przyjacielski i ojcowski, bez złośliwych uwag i docinków. Jeżeli chodzi o utrzymanie porządku w izbie szkolnej, na korytarzu i w najbliższym otoczeniu budynku, to zgodnie z intencjami programu, przyzwyczajamy w pierwszym względzie uczniów do korzystania z odpowiednich urządzeń jak: wycieraczek, skrobaczek do obuwia, skrzynek i dołów na śmiecie, spluwaczek, klozetów i t. p., aby uniknąć zanieczyszczania i zaśmiecania otoczenia. Nietylko ze względów wychowawczych ale i oszczędnościowych zaprawiamy dziecko do poszanowania własnego ubrania, przyborów szkolnych, książek i racjonalnego ich przechowywania w izbie szkolnej i w domu. Przedewszystkiem należy zwrócić uwagę na przechowywanie wierzchniego okrycia w budynku szkolnym, w specjalnie na ten cel przeznaczonych ubikacjach lub na korytarzach. Rzucanie płaszczy, czapek na podłogę jest ze względów hi-

gjenicznych i porządkowych niedopuszczalne. Godzi się również wspomnieć o zastosowaniu tornistrów, koszyków lub worków na książki, zwłaszcza w szkołach wiejskich, aby z jednej strony ochronić książki przed zniszczeniem a z drugiej zabezpieczyć dziecko przed odmrażaniem rąk w okresie zimowym.

W związku z przyzwyczajaniem ucznia do właściwego zachowania się w szkole i poza nią, pamiętajmy o wyrabianiu poszanowania dobra publicznego i przyczynianiu się do jego ochrony przed niszczycielską ręką nieuspołecznionych jednostek. Na szczególne podkreślenie zasługuje ochrona przydrożnych drzew owocowych, parków publicznych, krzewów i roślin ochronnych na wydmach piaszczystych lub nad brzegami rzek, mostów, przewodów telefonicznych i telegraficznych, pomników, przydrożnych tablic, drogowskazów, znaków orjentacyjnych i t. d. Nauczmy również dziecko, jak ma się zachować idąc do szkoły, przechodząc przez jezdnię, jak korzystać ze środków komunikacyjnych w mieście i na wsi, nadto przestrzegajmy przed strasznemi skutkami bezmyślnego czepiania się wozów, samochodów, tramwajów i t. d. Okolicznościowo zwróćmy uwagę, jak dziecko ma postąpić, gdy znajdzie się podczas burzy na polu lub w lesie.

Wychodząc z założenia, że każdy nauczyciel jest dostatecznie przygotowany do realizacji omawianego działu zajęć praktycznych, podkreślić należy konieczność współpracy z lekarzem szkolnym lub higjenistą, aby ustrzec się przed błędami, które mogą przynieść szkodę zdrowiu młodzieży. Chodzi tu głównie o czynności z zakresu higjeny ciała i zabiegi profilaktyczne, bowiem nie wszystkie dzieci ze względu na ich strukturę fizyczną mogą wskazane czynności wykonywać. O ile nauczyciel zauważy, że dziecko niechętnie spełnia pewne prace, bądź też nie może w zupełności zastosować się do jego wymagań, należy o tem powiadomić lekarza szkolnego lub rodziców, aby w danym wypadku zasięgnęli porady lekarza.

Teoretyczne rozważanie sposobów wykonywania czynności objętych programem, jest bezprzedmiotowe, a poda-

wanie szczegółowych instrukcyj dla wszystkich szkół w Polsce mija się z rzeczywistością.

V. WSTĘPNE ZAJĘCIA RĘKODZIELNICZE.

Na podstawie dotychczasowych rozważań ogólnych zasad realizacji działu wstępnych zajęć rękodzielniczych, pragniemy nieco szczegółowiej omówić ważniejsze fragmenty tej pracy. Podany poniżej materjał tematowy traktujemy jako przykłady rozwiązania trudności konstrukcyjnych, na podstawie których można opracować inne, aktualne, a wynikające z planu pracy w danej szkole. Równocześnie musimy się zastrzec przed kopjowaniem załączonych w tekście rysunków, przedstawiających rozmaite przedmioty, gdyż mogłoby to wprowadzić szablon w nauczaniu, oraz zamknąć drogę twórczości dziecka. Byłoby bardzo pożądanem, aby nauczyciel, opierając się na podanych uwagach, zupełnie inaczej rozwiązał z dziećmi ten lub inny temat. Z wyłuszczonych już powodów zupełnie świadomie nie rozdzieliliśmy tematów na poszczególne klasy, a mając na uwadze bardzo małe różnice w metodach i organizacji pracy w obu klasach przypuszczamy, że świadomy swej roli nauczyciel potrafi z podanego przykładowo materjału wybrać to, co mu jest potrzebne do lekcji w danej klasie. Przykłady tematów czerpaliśmy z praktyki szkolnej i programu naukowego innych przedmiotów, a ich realizację przeprowadzamy w najróżnorodniejszem tworzywie, dostępnem dla szkół w środowiskach wiejskich i miejskich na całym obszarze Rzeczypospolitej. Załączone przykłady nie wyczerpują absolutnie wszystkich materjałów, które można zebrać w danej miejscowości, nadto nie wykluczają zastosowania innego tworzywa, bowiem to, co zostało wykonane przykładowo z pudełka, może być w innych warunkach wykonane z gliny, patyczków, tekturki lub papieru.

Aby dopomóc nauczycielowi w jego wysiłku twórczym podajemy tylko najniezbędniejsze uwagi, dotyczące możliwości wykorzystania materjału, sposobów obróbki, użycia narzędzi i metod postępowania, przy wyrażaniu spostrzeżeń, kształtów i barw, otaczających dziecko tworów przyrody i przedmiotów wytworzonych przez człowieka.

A. Lepienie z gliny.

Jednym z ulubionych środków wypowiadania się dziecka jest lepienie z gliny. Materjał ten może ono łatwo rękami ugniatać, formować kulki, wałeczki i różne nieregularne bryły, z których powstają twory jego wyobraźni: zwierzęta, ludzie, domy, sprzęty i t. p. W pracy tej biorą udział wszystkie zmysły, a w szczególności wzrok, dotyk i zmysł ruchowo-mięśniowy.

Zastosowanie gliny na początku roku szkolnego ułatwi nauczycielowi poznanie zainteresowań i uzdolnień dzieci, daje ono dużą swobodę w wyrażaniu ich myśli, gdyż dziecku najłatwiej wyrazić kształt jakiegoś przedmiotu w materjale, który może zależnie od swej woli dowolnie formować. Pilnie obserwując pracujące dzieci zauważymy, że niewszystkie w jednakowy sposób tworzą swoje dzieła. — U jednych z bryłki gliny powstaje przedmiot w całości, u innych z części. Jest to zjawisko, które jeszcze dobitniej występuje podczas pracy rysunkowej. Oprócz wyszczególnionych sposobów tworzenia widzimy pośredni, polegający na tem, że dziecko lepi najważniejszą, albo też główne części, a następnie dodaje odpowiednie szczegóły.

Te sposoby pracy wynikają ze struktury psychofizycznej dziecka, a w szczególności zależne są w pewnej mierze od stopnia rozwoju pamięci wzrokowej i zasobu dokładnych wyobrażeń. Prace wytwarzane w całości z bryłki gliny cechuje pewne podobieństwo do rzeczywistości. Świadczą one o doskonałej pamięci dziecka. Tworzy ono kształt zapamiętanego dobrze przedmiotu i stara się wyrazić żywą całość, przywiązując mniejszą wagę do szczegółów konstrukcji, słowem, tworzy to, co widziało i tak, jak zapamiętało. Jest to typ wzrokowca i należy do bardziej uzdolnionych uczniów w klasie, którzy stanowią nieliczną grupkę. Większość uczniów przeważnie buduje z części i wyraża w swej pracy to, co wie o danym przedmiocie. W tej pracy dziecko więcej dba o to, aby jego zwierzę i postać ludzka nie przewracały się, aby części były dobrze połączone, a mniej zastanawia się nad ilością szczegółów i podobieństwem do rzeczywistości. Są to dzieci pow-

Bibljoteka Woj. Wroc. Im. Wrocławia — Pedagog. we Wrocławiu

szechnie uważane za niezdolne dlatego, że ich prace są bardzo dalekie od realizmu.

Pogląd ten jest zupełnie nieuzasadniony, bowiem te dzieci rozwijają się i osiągają coraz lepsze i ciekawsze rezultaty w miarę zdobywania nowych wiadomości i rozwoju zdolności spostrzegania. Ta właśnie grupa, stanowiąca bezwzględną większość w klasie, szczególnej wymaga opieki i współpracy nauczyciela. Współpraca z dziećmi będzie polegała przedewszystkiem na kierowaniu obserwacją przedmiotów, których kształt ma być wyrażony w glinie, zwracaniu uwagi na części, lub pewne charakterystyczne a niedostrzeżone samodzielnie szczegóły, dorzucaniu uwag i pytań odnoszących się do wyglądu przedmiotu w spoczynku, w ruchu i t. d. Nauczyciel musi więc ciągle rozmawiać z dziećmi o ich pracy, zadawać pytania tak, aby samodzielnie korygowały kształty tworzonych przedmiotów. Nie należy również zapominać o wzrokowcach, czyli zdolniejszych uczniach i przez pogadanki, uwagi, wyjaśnienia zachęcać ich do lepszego wyrażenia zapamiętanego obrazu przedmiotu z uwzględnieniem jego konstrukcji. Jedni i drudzy pod kierunkiem nauczyciela będą czynili postępy, a w szczególności „budujący" będą coraz lepiej przedstawiali swoje spostrzeżenia i obrazy wzrokowe.

Zastanówmy się chwilę nad pytaniem, jakie tematy nadają się do konkretyzowania w glinie? Możnaby rzec, że w klasie I i II dziecko potrafi ulepić z gliny każdy przedmiot, a dopiero po doświadczeniu dochodzi do przekonania, że nie zawsze może przedstawić przedmiot tak jak chce, bowiem z gliny trudno ulepić cienkie nóżki ptaszka, aby osadzony na nich tułów nie przewrócił się. Dlatego w tej pracy możemy zezwalać na zastosowanie dodatkowych materjałów, jak patyczki, korki, kora i t. p. Najodpowiedniejsze i najwdzięczniejsze tematy do robót z gliny to: zwierzęta, ludzie, owoce, naczynia.

Aby dzieci mogły swobodnie wypowiadać się, należy dać im dostateczną ilość materjału. Trudności w zdobyciu tegoż są minimalne. W każdej prawie miejscowości znajdziemy gliny podostatkiem, jednak w stanie surowym. Glinę wykopaną z ziemi trzeba oczyścić z kamyczków i części roślinnych. W tym celu należy ją w jakiemś naczyniu (cebrzyk, miska,

wiadro) dobrze wymieszać z wodą i utworzyć zawiesisty płyn. Po kilku minutach zbieramy części roślinne, pływające na powierzchni wody, a zawiesistą masę odlewamy do innego naczynia, na dnie pozostaną kamienie i piasek. Po pewnym czasie odlewamy wodę, a osiadła na dnie glina po stężeniu będzie zdatna do użytku. Materjał ten przechowujemy w skrzynkach lub w naczyniach drewnianych i nakrywamy wilgotną ścierką aby nie wysychał. Większych rozmiarów przedmioty suszymy w przewiewnem lecz ocienionem miejscu. W takich warunkach glina powoli wysycha i nie pęka. Wyroby gliniane po wysuszeniu można wypalać lub malować farbami wodnemi, co też najczęściej stosuje się w szkołach celem upiększenia przedmiotów i zaspokojenia kolorystycznych zainteresowań dziecka. Do malowania używamy dość gęstej farby i rozprowadzamy ją pendzlem.

Do prac z gliny najprzydatniejszem narzędziem jest ręka i palce, pomocniczem może być ostro zacięty patyk lub łopatka.

Celem zabezpieczenia sprzętów szkolnych przed zbrudzeniem, kładziemy na ławkach lub stolikach odpowiedniej wielkości tekturki, deseczki, kawałki blachy lub linoleum. W najgorszym razie można nakryć sprzęty papierem gazetowym, kartkami zapisanych zeszytów i t. p.

B. Prace z różnych materjałów.

Gdybyśmy wstępne zajęcia rękodzielnicze ograniczyli do lepienia z gliny, pozbawilibyśmy dziatwę wielu przyjemności i korzyści, osiąganych przy kleceniu zabawek z innych materjałów, co zresztą byłoby niezgodne z programem. Każdy nowy materjał dany dziecku do rąk zaciekawia i pobudza do pracy.

Materjały zależnie od pochodzenia i trudności w obróbce możemy uszeregować następująco: a) papier, b) rośliny, c) owoce, d) różne odpadki i nieużytki, e) kora drzew szpilkowych i niektórych liściastych, f) gałązki kruszyny, wierzby, dzikiego bzu, leszczyny, brzozy i różne patyczki.

W szkole stosuje się do robót bibułkę kolorową, papier gazetowy, pakunkowy, zapisane zeszyty, okładki kartonowe, karton i cienką tekturkę, tekturę fałdowaną. Materjały roślin-

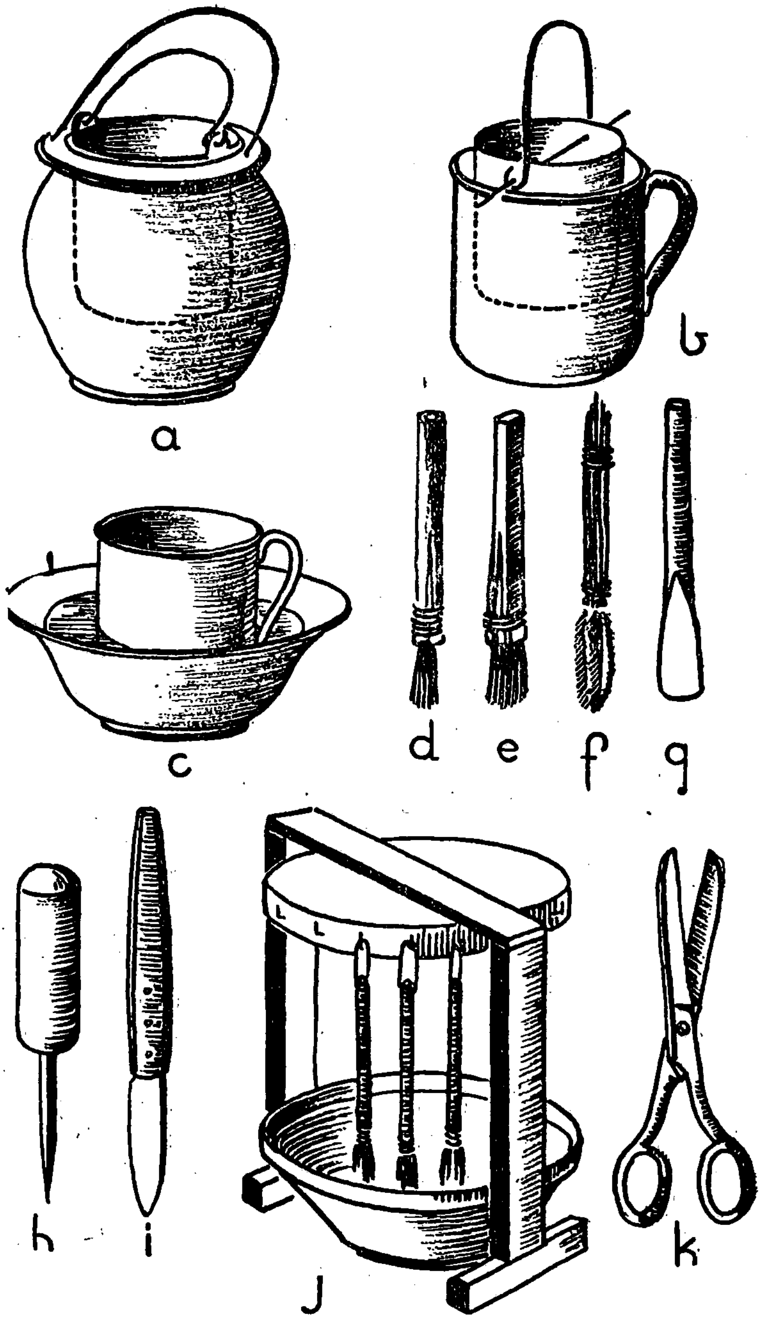
ne to: słoma, trzcina wodna, tatarak, sitowie, łyczko, liście, łodygi i t. d., które mogą być użyte bezpośrednio po ich ścięciu lub po wysuszeniu. — Owoce mogą być trwałe i nietrwałe. Do trwałych zaliczymy szyszki drzew szpilkowych, orzechy, kasztany, żołędzie, makówki, groch, bób, fasolę; nietrwałe to: głóg, jarzębina, jałowiec, dzika róża, kalina, owoce klonu, leszczyny, jesionu i t. d. Do tej grupy zaliczamy również drobne ziemniaki, buraki, marchew, kaczany kapusty, dynie, tykwy, galasówki i t. d. Nieużytki i odpadki to: pudełka od zapałek, papierosów, gilz, pasty, czekoladek, cukierków, opakowanie różnych przedmiotów, wydmuszki z jajek, skrawki tkanin, szpulki od nici, sznurki, przędza kolorowa, druciki, korki i inne.

Pierwszym warunkiem wykorzystania materjału do budowy przedmiotów jest omówienie jego cech w formie zrozumiałej dla dziecka, przeprowadzenie kilku prób badawczych i wskazanie jego użyteczności jako tworzywa. Omówienie własności materjałów należałoby tak przeprowadzić, aby uczniowie samodzielnie zwrócili uwagę na pewne charakterystyczne własności, oraz połączyć to z demonstracją obróbki. Jak już poprzednio zaznaczyliśmy, oderwane ćwiczenia są tu niepożądane, a użycie narzędzi, sposób połączenia kilku części, pokazujemy w miarę potrzeby wszystkim uczniom lub grupom.

Niezbędnemi narzędziami na lekcjach zajęć rękodzielniczych są: nóż, nożyczki i kolec. (tabl. I, rys. i, k, h). Narzędzia muszą być zawsze należycie wyostrzone, aby sprawnie działały.

Ostrzenie noża wydaje się napozór czynnością bardzo prostą i błahą, jednak warto tej czynności kilka słów poświęcić. Wskutek pośpiechu dzieci najczęściej ścierają na kamieniu ostrze i szczyt noża, a przez to go deformują i czynią niezdatnym do użytku. Należy więc dbać o to, aby uczniowie pocierali o kamień całą powierzchnią noża i odwracali grzbietem a nie ostrzem. Przy ostrzeniu należy kamień polewać wodą, bowiem wskutek tarcia stal się rozgrzewa i traci swą twardość, a taki nóż przy użyciu szybko się tępi. Kamień do ostrzenia powinien być umieszczony w korytku, aby przy ostrzeniu nie zanieczyszczać podłogi lub sprzętów. Po skończo-

TABLICA I.

nych lekcjach uczniowie winni wylać wodę z korytka, aby kamień nie namiękał.

Do cięcia papieru używamy nożyczek o zaokrąglonych końcach (tabl. I, rys. k), jako bardziej bezpieczne w pracy szkolnej.

Kolce można wykonać z uczniami starszych klas z gwoździ lub z kawałków stalowych prętów, osadzonych w trzonku z twardego drzewa (tabl. I, rys. h).

Oprócz wyszczególnionych narzędzi potrzebny jest niekiedy młoteczek, obcążki, igła, węgielnica, pendzle, miseczki, garnek do gotowania klajstru, oraz kociołek na klej.

Pendzle mogą uczniowie sami zrobić ze szczeciny lub ptasich piór. W tym celu szczecinę wiąże się mocno w pęczki i wkłada w rozłupany na jednym końcu patyczek lub w otwór gałązki dzikiego bzu i obwiązuje mocno sznurkiem (tabl. I. rys. d, e). Pęczek piór ptasich (lotki), związany sznurkiem, może również być użyty do rozprowadzania kleju (tabl. I, rys. f). W ostatecznym razie można do rozprowadzania klajstru wystrugać z miękiego drzewa łopatkę (tabl. I, rys. g).

Specjalny kociołek do kleju (tabl. I, rys. a), składa się z naczynia na wodę (większego) ogrzewającą klej w naczyniu wewnętrznem (mniejszem). Kociołek można zastąpić dwoma blaszanemi pudełkami różnej wielkości (tabl. I, rys. b). W najgorszym wypadku klej stolarski ogrzewa się w kubku, wstawionym w garnek lub w miskę z wodą (tabl. I, rys. c).

Potrzebne na klajster miseczki można doskonale zastąpić blaszanemi pudełkami od pasty, landrynek, sardynek, konserw i t. p.

Klajster przyrządzamy z krochmalu introligatorskiego, z mąki żytniej, ziemniaczanej lub pszennej. W tym celu mąkę rozrabiamy letnią wodą, rozbijamy łopatką grudki, aby powstał płyn gęstości śmietany, który mieszając, zalewamy gorącą wodą do momentu stężenia. O ile płyn nie stężeje, należy go na wolnym ogniu zagotować. Aby uchronić klajster przed rozkładem, dodajemy do mąki szczyptę sproszkowanego ałunu. Klajstru używamy do łączenia papieru.

Klej stolarski można nabyć w handlu w tabliczkach lub mielony. Tabliczki kleju należy na dzień przed użyciem za-

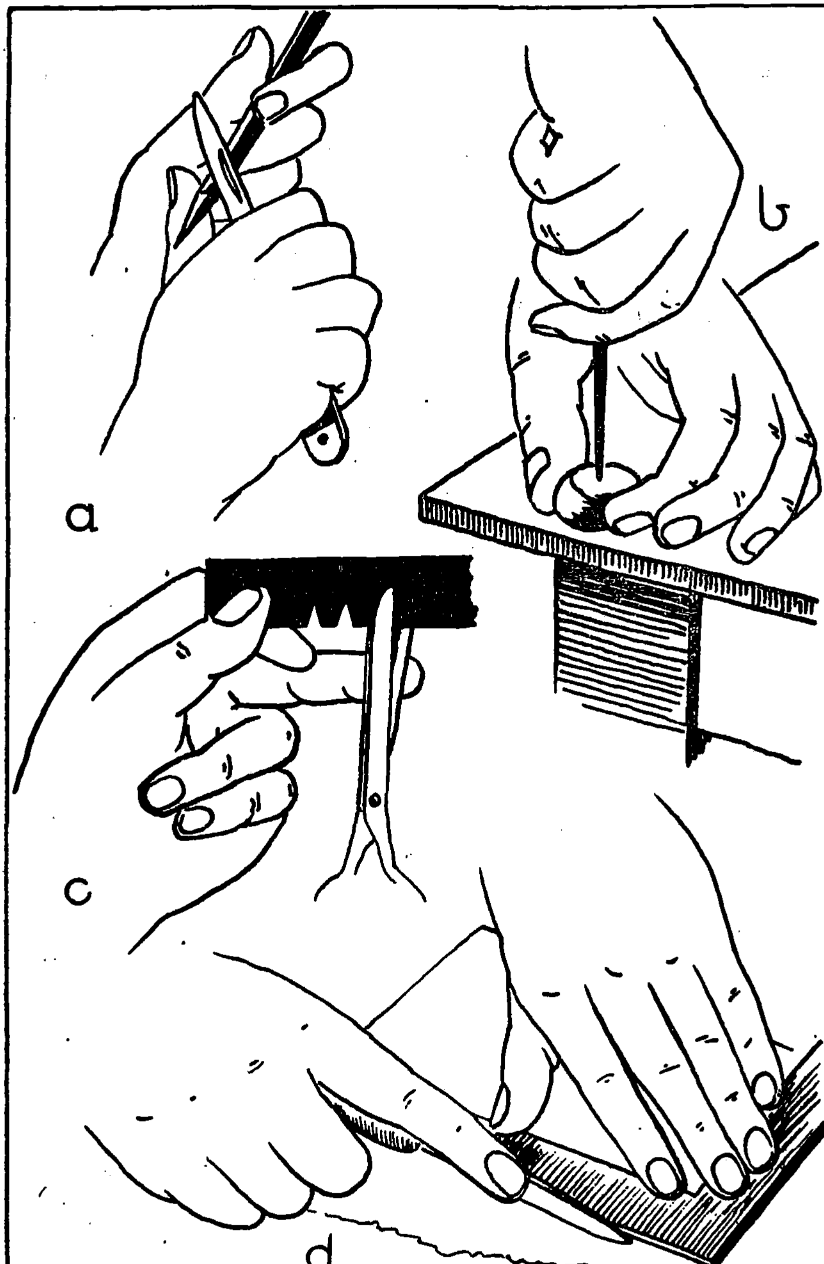
lać zimną wodą aby rozmiękły. Napęczniałe kawałki wyjmuje się z wody i wrzuca do naczynia mniejszego, które wstawia się w większe, napełnione wodą i ogrzewa. W ten sposób przyrządzany klej nie przepala się i nie traci własności klejących. Kleju mielonego nie moczy się lecz wsypuje do kociołka, zalewa gorącą wodą i ogrzewa na ogniu. Klej zdatny do użytku musi być zawsze ciepły i dostatecznie płynny.

Pendzle używane do klejenia bezwzględnie należy po pracy wymyć w ciepłej wodzie i zawiesić na wieszadełku, (jak wskazuje rysunek j, tabl. I) aby były zdatne do użytku na następnej lekcji. Klejem stolarskim łączymy różne materjały jak: karton, tekturę, pudełka, szyszki, różne suche owoce, patyczki i t. p.

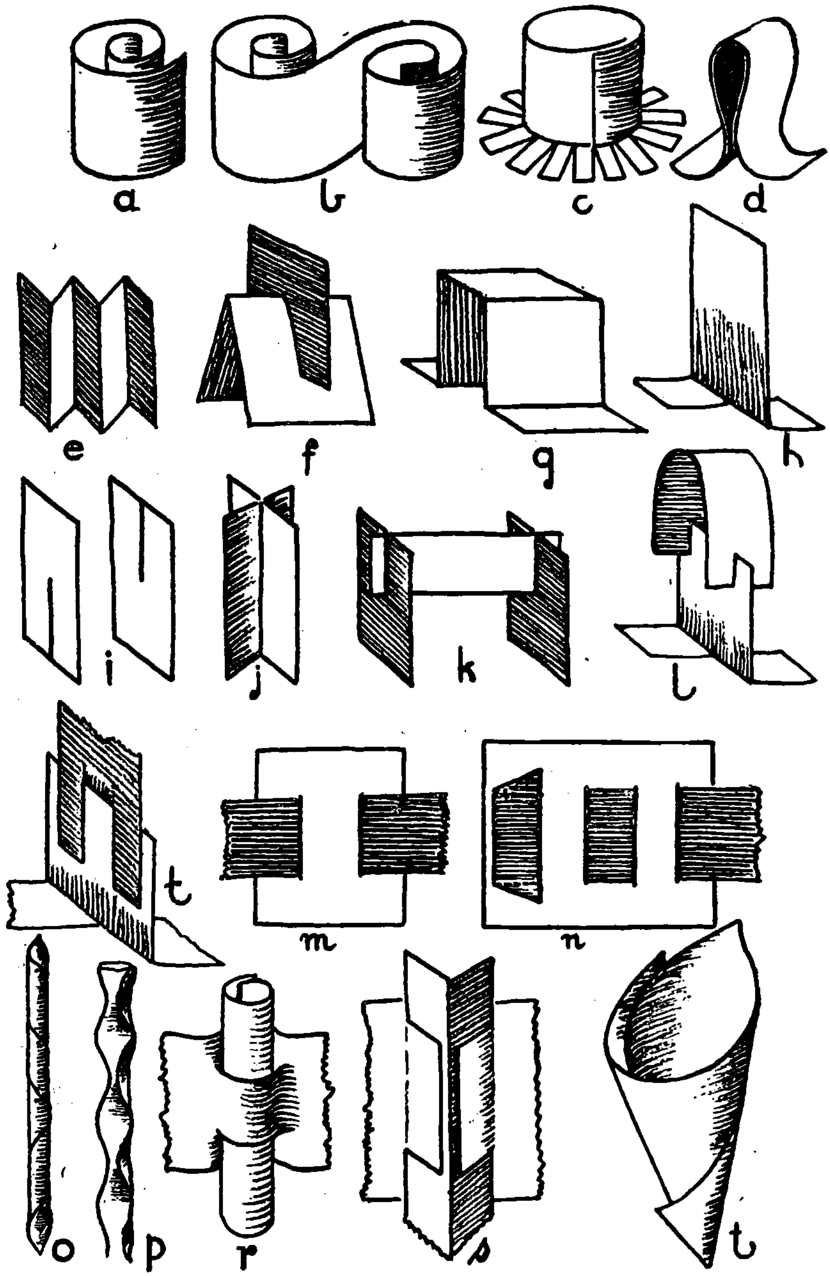
Zanim przystąpimy do wytwarzania przedmiotów z materjałów, musimy zaznajomić uczniów z właściwem trzymaniem i użyciem narzędzi. Już na początku roku szkolnego trzeba nauczyć dzieci temperowania ołówków. W tym celu przynoszą z sobą na lekcję patyczki i zacinają je według wskazówek nauczyciela, a po zdobyciu pewnej wprawy otrzymują ołówki do zatemperowania (tabl. II, rys. a). Nacinanie ząbków w papierze uskutecznia się końcem nożyczek (jak wskazuje rys. c), natomiast papier odcinamy całą długością nożyc. Rys. d, przedstawia ułożenie ręki na węgielnicy i ujęcie noża przy cięciu kartoniku lub tekturki. Wiercenie otworów kolcem w suchych owocach i patyczkach ilustruje rys. b. Takie ułożenie rąk zabezpiecza przed skaleczeniem.

Papier, jako tworzywo barwne i dostępne dla najmłodszych dzieci do obróbki, znalazł szerokie zastosowanie już dawno w szkołach przy nauczaniu robót ręcznych i rysunku. Godzi się jednak zaznaczyć, że materjał ten nie został w pełni wykorzystany do celów kształcących. Jednostronne i nadmierne jego zużycie przy ćwiczeniach wycinankowych, usuniętych już na szczęście ze szkoły, spowodowało akcję przeciw zaśmiecaniu szkoły papierkową robotą. Odrzucając wycinankę, jako abstrakcyjne ćwiczenie dekoracyjne przyznać musimy, że zupełne usunięcie papieru z pracy szkolnej pozbawiłoby dzieci tworzywa, tak bardzo nadającego się do wytwarzania potrzebnych do zabawy czapek, chorągiewek, młynków i t. p. Natomiast wskazane jest ograniczenie uży-

TABLICA II.

TABLICA III.

cia papieru tylko do właściwych celów i wykorzystanie każdego skrawka.

Z tych więc względów pragniemy nieco szczegółowiej omówić możliwości konstrukcyjne i zastosowanie papieru w różnej postaci przy nauczaniu wstępnych zajęć rękodzielniczych. Z praktyki codziennej wiemy, że materjał ten można załamywać, oddzierać, ciąć, zwijać, barwić i wykonywać z niego całkowicie różne przedmioty lub stosować jako materjał dekoracyjny. Szersza znajomość własności papieru jest konieczną dla nauczyciela, aby mógł twórczo z dziećmi współpracować. Pomijając zagadnienie produkcji papieru jako zbyt obszerne i specjalne, omówimy natomiast kilka przykładów jego obróbki.

Jeżeli z arkusza odetniemy z przyległych brzegów po jednym pasku, a następnie zwilżymy oba wodą, przekonamy się, że jeden z nich pomarszczył się. Wynika to z układu i długości włókien w obu paskach, bowiem pofałdowany był cięty wpoprzek, a równy wzdłuż włókien. Układ włókien w papierze powstaje przy wylewaniu masy na taśmę lub sita. Już z tego doświadczenia wynosimy bardzo ważną wskazówkę, abyśmy papier cięli do różnych celów lub oddzierali wzdłuż włókien, bowiem paski cięte wpoprzek, po nasmarowaniu klajstrem wyciągają się i trudno je równo nakleić. Papier jest elastyczny, a wskutek załamania lub skręcenia staje się sztywniejszy i przez to przydatny do wytwarzania drobnych przedmiotów użytkowych lub elementów dekoracyjnych. Kilka takich prób przedstawia tabl. III, rys. a, b, d, e, g, o, p, t.

Przy wytwarzaniu przedmiotów musimy niejednokrotnie łączyć kilka kawałków, co uskuteczniamy najczęściej zapomocą klajstru, rzadziej natomiast przez zakładanie, zawijanie lub przenikanie. Łączenie papieru klajstrem jest czynnością dość trudną i wymaga wprawy, jeżeli chcemy otrzymać przedmiot niepoplamiony i dobrze sklejony. Nie należy się dziwić, że taka praca nie udaje się dzieciom w klasie I lub II i dlatego w pracach początkowych należałoby raczej stosować łączenia „suche“, aby najpierw oswoić dziecko z materjałem i przyzwyczaić je do przestrzegania koniecznej przy tej pracy czystości. Kilka przykładów połączenia bez użycia

kleju widzimy na tabl. III, (rys. f, j, k, l, ł, m, n, r, s). Zastosowanie takich połączeń może być różnorodne.

Z arkusza papieru kilkakrotnie załamanego, jak to wskazuje tabl. III, rys. e, można wykonać wachlarzyk, harmonijkę, lampjonik, sukienkę dla lalki, użyć na skrzydełka lub ogon przy konstruowaniu ptaszka i t. d.

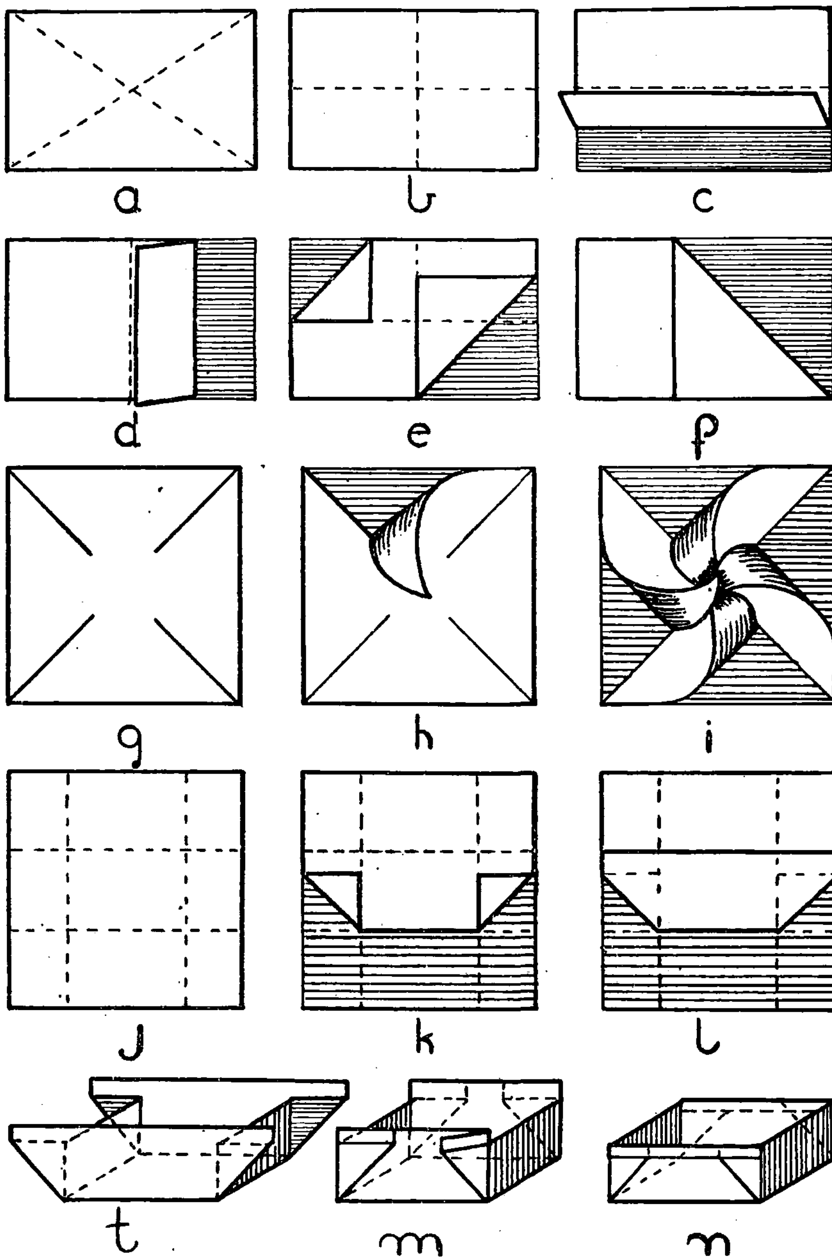
Dwa kawałki papieru przecięte pośrodku do połowy (tabl. III, rys. i) oraz wsunięte jeden w drugi (rys. j), mogą być punktem wyjścia przy konstruowaniu zabawek na choinkę, mebelków dla lalek, drzewek i t. d. Opierając się na tym podstawowym sposobie połączenia papieru, kartonu czy cienkiej tekturki możemy wyprowadzić mnóstwo innych powiązań. Przy wytwarzaniu pugilaresików, portfelików na pocztówki, teczek do rysunków, masek, czapek i t. p., stosuje się łączenia, przedstawione na tablicy III, (rys. m, n, r, p). Wskazane przykłady winny się stać podstawą do szukania nowych rozwiązań konstrukcyjnych.

Kawałek papieru, zwinięty w rulonik (rys. o) i sklejony może być użyty jako element konstrukcyjny. Już w klasie I. dzieci wytwarzają w ten sposób ochraniacze na ołówki lub pióra, a także stosują przy lepieniu zwierząt i ludzi, jako nogi i ręce (zamiast patyczków). Rulonik pofałdowany, jak to widzimy na rys. p, może być użyty do celów dekoracyjnych.

Poznanie własności papieru, oraz jego zastosowania, nie może nastąpić na jednej lub po paru lekcjach, a dokonywuje się stopniowo w ciągu kilkuletniej pracy szkolnej.

Zanim przystąpimy do omawiania sposobów wykonania paru przedmiotów z papieru przez zaginanie i zakładanie, (wskazanych przykładowo na tabl. IV. i V.) musimy najpierw zaznajomić czytelnika ze znaczeniem wyrazów, których będziemy używać poniżej, przy objaśnianiu załączonych rysunków. Papier o kształcie kwadratu lub prostokąta możemy załamać według przekątnych (tabl. IV. rys. a) lub symetralnych (krótszej i dłuższej rys. b). Otrzymujemy wtedy trójkąty, prostokąty i kwadraty. Przy wytwarzaniu przedmiotów stosujemy również załamania na przekątne, symetralne i boki. Rys. c, przedstawia załamanie prostokątnej kartki na symetralną dłuższą, rys. d, — na symetralną krótszą. Rysunek e, ilustruje załamanie rogów na symetralną krótszą i dłuższą.

TABLICA IV.

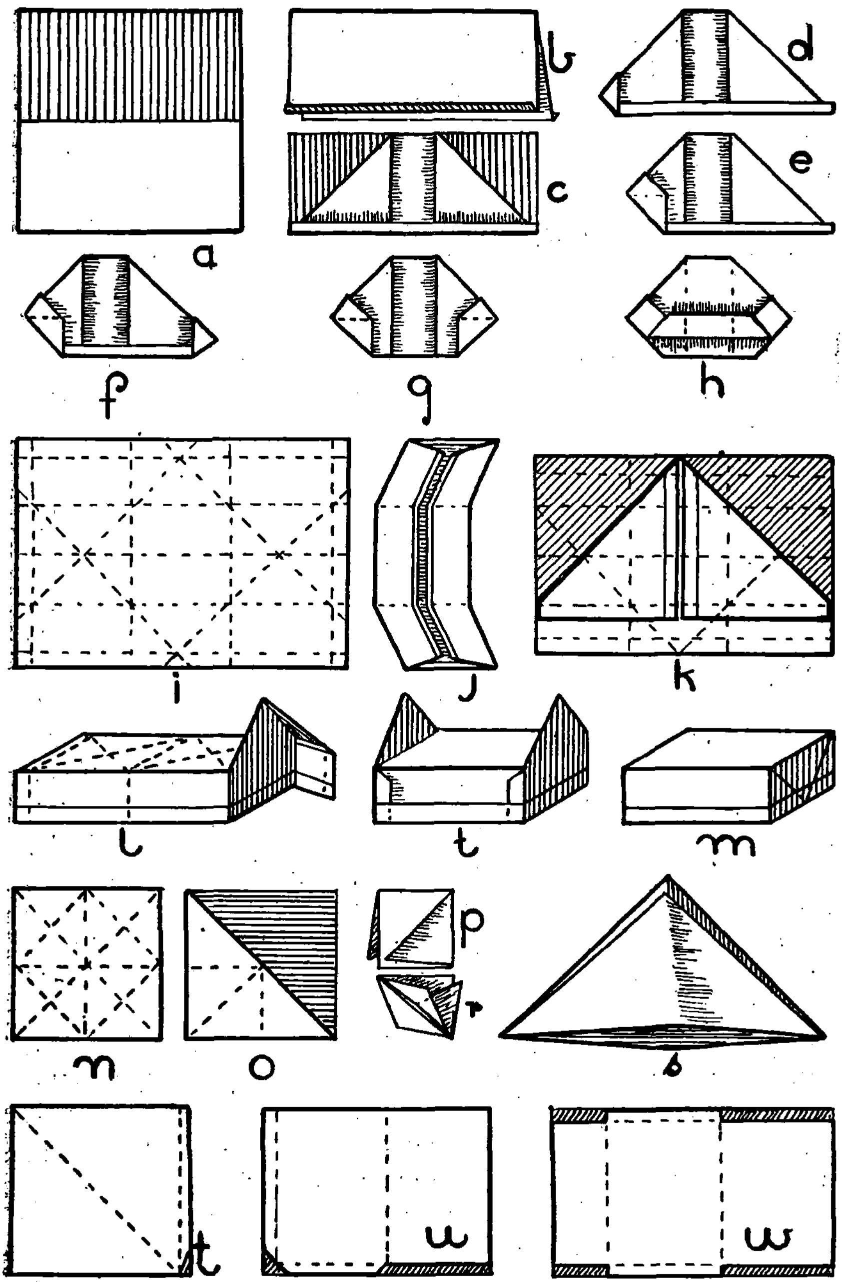
Chcąc otrzymać jak najszybciej z prostokątnej kartki kwadratową, załamuje się róg tak, aby krótszy bok prostokąta pokrywał dłuższy (rys. f). Pozostałą część papieru załamujemy wzdłuż boku powstałego trójkąta prostokątnego i oddzieramy lub odcinamy nożem.

Poprzednio zaznaczyliśmy, że dzieci najchętniej wytwarzają przedmioty poruszające się, trzaskające, stukające i t. d. jednem słowem „działające". Zapewne niejeden raz spotykaliśmy dzieci, bawiące się wiatraczkami z papieru lub cienkiej tekturki. Taki wiatraczek mogą wykonać w klasie z papieru kolorowego w następujący sposób: przygotować kwadrat, załamać wzdłuż przekątnych i przeciąć według rys. g. tabl. IV. Zagięte cztery rogi (rys. h, i) przekłuć szpilką i umocować młynek na patyczku, korku lub gałązce. Nieco inny kształt młynka otrzymamy, jeżeli kwadrat ponacinamy wzdłuż symetralnej.

W szkole niejednokrotnie brak miseczek na wodę utrudnia malowanie przedmiotów z gliny lub papierowych zabawek, dlatego jest rzeczą wskazaną, aby uczniowie wykonali z papieru pudełeczko na wodę. Takie pudełeczko może być doskonale wykorzystane podczas wycieczek jako kubeczek do picia, o ile będzie wykonane z czystego i nieprędko przesiąkającego papieru (najlepiej białego). W tym celu należy przygotować kartkę papieru o kształcie kwadratu i załamać wzdłuż symetralnej, rozłożyć i załamać tak, aby dwa równoległe boki padły na poprzednie załamanie. Kartkę wyprostowujemy i załamujemy dwa razy, aby podzielić ją na trzy równe części (rys. j, tabl. IV). Następnie otwieramy jedną część, oraz załamujemy pod spód kartki rogi złożone podwójnie, jak wskazuje rys. l, k, to samo powtarzamy z drugiej strony. Złożoną kartkę należy wyprostować i ustawić załamane ścianki pionowo (rys. ł), oraz załamać rogi na ściany dłuższe, a wystające części ścian dłuższych załamać na zewnątrz (rys. m) i w ten sposób ostatecznie uformować pudełeczko (rys. n).

Trudno sobie wyobrazić chłopców, którzy nie bawiliby się w żołnierzy, indjan, karzełków, albo dziewczęta w kucharki, gosposie i t. d. Do tych właśnie zabaw potrzebne są czapki, pasy i t. p. akcesorja. Sprawimy uczniom wielką przyjemność jeśli pokażemy, jak można wykonać taką czapkę.

TABLICA V.

Każdy przygotuje sobie z arkusza papieru pakunkowego, a z braku tegoż i gazetowego, kwadrat długości boku 35 do 40 cm. Wszyscy złożą ten kwadratowy arkusz na pół i załamią wzdłuż symetralnej (tabl. V, rys. a), następnie wykonają zakładki 3 do 5 cm. szerokości (rys. b). Oba rogi zagną tak, aby jeden bok każdego trójkąta w ten sposób utworzonego, pokrył linję załamania zakładki rys. c. Utworzone poprzednio zakładki trzeba podnieść dogóry z obu stron czapki (rys. c.). Załamując kolejno wystające rogi czapki, możemy łatwo zmieniać kształt, co może być dla uczniów interesującą czynnością. Tą drogą powstaje najpierw czapka myśliwska (rys. d, e), która po dodaniu chwaścika z papieru kolorowego a nawet pęczka suchej trawy będzie imponująco wyglądała. Dziewczęta natomiast przez podwójne załamanie obu rogów czapki mogą wytworzyć czepek dla pielęgniarki lub przydatny w kuchni (rys. g). Jeżeli załamiemy i podniesiemy dogóry dłuższą ściankę czepka otrzymamy nowy kształt (rys. h). Przy takich tematach nadarza się doskonała sposobność rozwoju pomysłowości i kształcenia smaku estetycznego.

Dzieci mogą wykonać inną czapkę. Potrzebny tu jest arkusz papieru o kształcie prostokąta i długości boków około 40 X 30 cm. Po ułożeniu papieru na ławce, należy wykonać na dłuższych bokach zakładki szerokości około 3 cm., odwrócić papier i wykonać w tej samej szerokości zakładki na krótszych bokach. Powstały tą drogą prostokąt załamać równolegle do krótszych boków dwa razy, aby utworzyć trzy mniejsze prostokąty. Po rozprostowaniu papieru, załamać tak, by dłuższe boki prostokąta pokryły jego dłuższą symetralną, wyprostować załamania i zagiąć najpierw dolne rogi tak, aby boki trójkątów zetknęły się na symetralnej (rys. k), załamania odchylić i w ten sam sposób zagiąć górne rogi, odchylić zakładki na krótszych bokach, ustawić pionowo ścianki dłuższe z zakładkami, zagiąć rogi i założyć utworzoną w ten sposób trzecią ściankę czapki w zakładkę (rys. l). Podobnie załamując dwa pozostałe rogi papieru utworzymy czwartą ściankę i otrzymamy czapkę o dwóch sterczących rogach (rys. ł). Jeśli rogi załamiemy na ścianki i końce wsuniemy w zakładkę, otrzymamy czapkę, przypominającą krakuskę (rys. m).

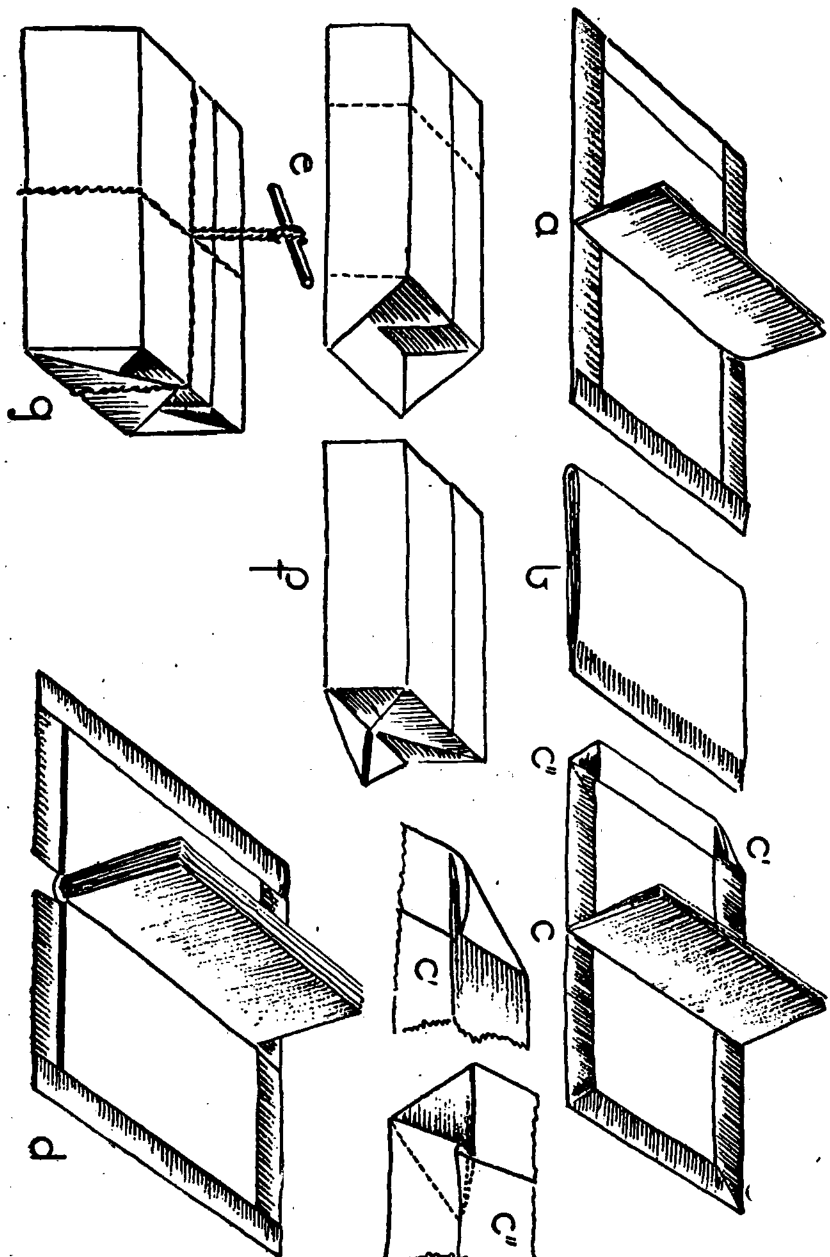
Z kwadratu o boku 40 do 50 cm. możemy wykonać czapkę

trójkątną, podobną do kołpaka. Należy więc załamać papier wzdłuż przekątnej (tabl. V, rys. o), następnie zagiąć jeden róg, odwrócić i zagiąć drugi tak, aby powstał mniejszy kwadrat (rys. p). Wkońcu ujmujemy dwa rogi i załamujemy wzdłuż przekątnej, jedne na prawą drugie na lewą stronę. Załamania wyrównujemy palcami (rys. r, s). O ile zastosujemy mniejszy format papieru, otrzymamy kubek do picia wody.

Przez załamywanie i zakładanie można wytworzyć z papieru wiele innych przedmiotów jak: trzaskawki, koniki, łódki, jaskółki, strzały i t. p. Sposoby wykonania tych przedmiotów są naogół dzieciom znane, a w każdej klasie znajdzie się kilku uczniów, którzy mogą swoim kolegom pokazać jak wykonać niektóre z wyliczonych zabawek. Taka współpraca i pomoc koleżeńska jest bardzo pożądana ze względów wychowawczych. Przy innej sposobności zaznajomimy uczniów z łączeniem papieru zapomocą klajstru. Do tej pracy życie szkolne nasunie wiele tematów. Aby uniknąć brudzenia wytwarzanych przedmiotów klajstrem, trzeba mieć zawsze pod ręką zapas makulatury t. j. papieru gazetowego, zapisanych zeszytów i t. p. Przed klejeniem nakrywamy stół lub ławkę gazetą, na niej kładziemy odpowiednio przygotowany papier na torebkę lub teczkę, następnie nakrywamy go kawałkiem makulatury, pozostawiając odsłoniętą tę część, która ma być pociągnięta klajstrem. Trzymając pendzel z klajstrem w prawej ręce a przytrzymując papier lewą, pociągamy pendzlem niezasłoniętą część tylko w jednym kierunku, aby uniknąć niepotrzebnego powalania klejem zakrytej płaszczyzny. Również w jednym kierunku posuwamy pendzel przy powlekaniu pasków klajstrem. O ile mamy nakleić większy kawałek papieru, należy, przytrzymując go pośrodku lewą ręką, rozprowadzać pendzlem klajster od środka do jego brzegów, aby nie powalać prawej strony.

Na tablicy V, rys. t, widzimy torebkę trójkątną, zaś na rys. u, prostokątną. Do przechowania rysunków nadaje się koperta, którą po rozłożeniu przedstawia rys. w. Części zakreskowane odcinamy, a utworzoną formę załamujemy wzdłuż przekątnych, następnie smarujemy zakładki klajstrem i przyklejamy na zewnętrznej stronie koperty.

TABLICA VI.

Do robót z papieru, zależnie od rozmiarów wytwarzanego przedmiotu, stosuje się materjał cieńszy i grubszy, względnie karton. Na torebki, teczki do rysunków najodpowiedniejszy jest papier natronowy jako trwalszy i dobrze satynowany.

O ile chcemy wytworzyć papier nieco przeźroczysty, a zwłaszcza bibułkę, potrzebną do lampjoników, pociągamy go olejem lub pokostem. Niektóre przedmioty z papieru mogą dzieci malować farbami i ozdabiać kredkami, skrawkami papieru kolorowego, rozetkami z liści, słomą, włóczką kolorową i t. p.

Pozostawiając nauczycielowi i uczniowi otwartą drogę do nowych pomysłów konstrukcyjnych, musimy ze względów praktycznych i estetycznych wskazać na zastosowanie papierów do okładania zeszytów i książek szkolnych, celem zabezpieczenia ich przed zniszczeniem. Pragnąc obłożyć zeszyt papierem, przygotowujemy arkusz większy naokoło od rozłożonego zeszytu o 3—5 cm., umieszczamy zeszyt pośrodku arkusza i zawijamy dolny i górny brzeg na okładkę, odchylając w tym celu kartki z obu stron. Następnie wykonamy zakładkę z prawej strony (tabl. VI, rys. a). Po złożeniu zeszytu oznaczamy paznokciem brzeg okładki i zaginamy do wewnątrz wystającą część arkusza. Po rozłożeniu zeszytu odchylamy zakładki z prawej i lewej strony, załamujemy rogi (rys. c) i wsuwamy je pod okładkę (rys. c), oraz zawijamy zakładki do środka (rys. c, strona prawa). W ten sposób zabezpieczone okładki nie pofałdują się, a zeszyt porządnie wygląda. Podobnie postępujemy przy okładaniu papierem książek, z tą tylko różnicą, że przed zawinięciem papieru na dolny i górny brzeg okładek, przecinamy wystające części arkusza w dwóch miejscach naprzeciwko grzbietu, w odległości szerszej od grubości książki, a utworzony języczek podkładamy pod grzbiet książki (rys. d).

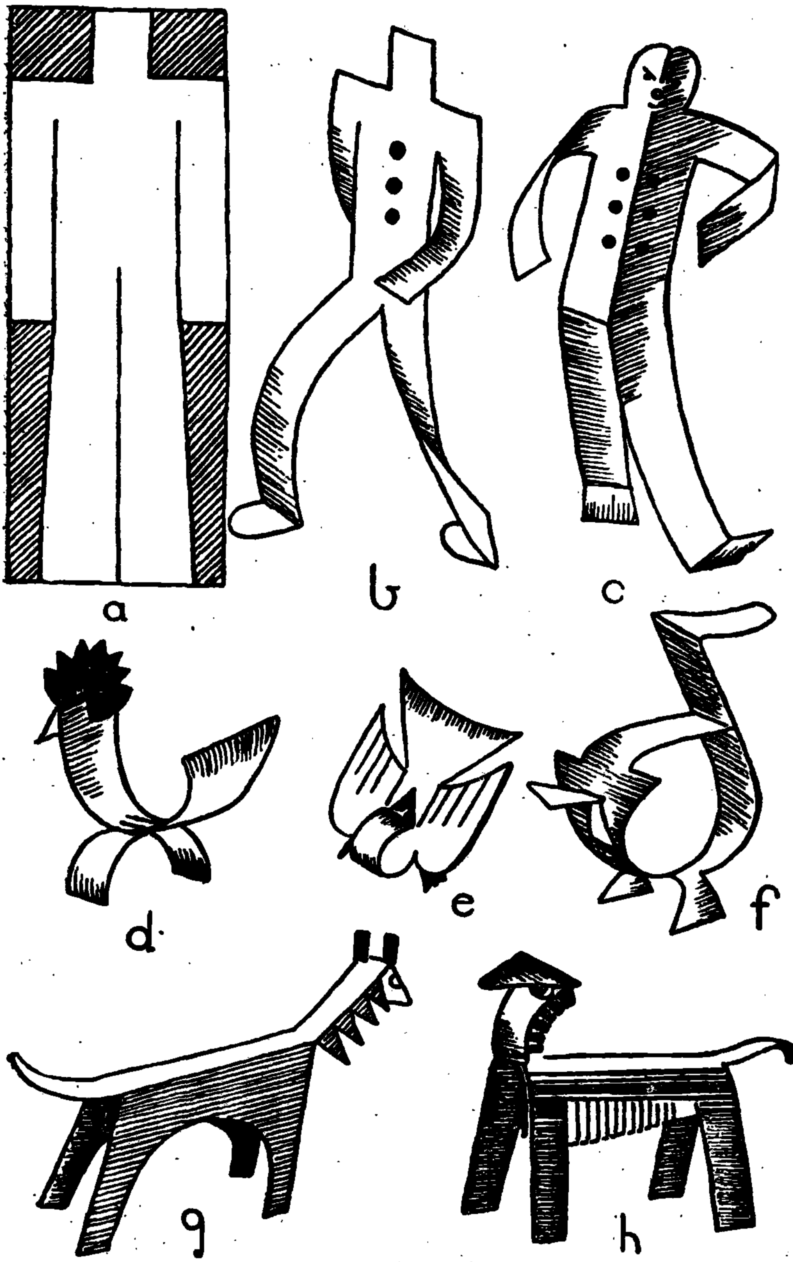
Zgodnie z wymaganiami programu musimy również zaznajomić uczniów z racjonalnem opakowywaniem różnych przedmiotów papierem. W tym celu uczniowie przynoszą z sobą np. pudełka, niewielki arkusz papieru i sznureczek lub nitkę. Arkusz papieru, służący do opakowania winien być nieco większy od powierzchni wszystkich ścian przedmiotu, który chcemy opakować. Przystępując do pracy ustawiamy

przedmiot mniejwięcej pośrodku arkusza i zawijamy górny i dolny brzeg na ścianki. Przytrzymując zawinięty papier lewą ręką, załamujemy prawą wystające części na boczne ścianki przedmiotu w kolejności, przedstawionej na tabl. VI, rys. e, f, g. Opakowany w ten sposób przedmiot obwiązujemy sznureczkiem tak, aby z wystających jego końców dała się utworzyć pętelka, w którą wkładamy kołeczek, ułatwiający przenoszenie (rys. g). Ze zrozumiałych względów czynności te będą wykonywane okolicznościowo np. przed wycieczką, w wigilję św. Mikołaja lub uroczystości choinkowej, przy wysyłaniu książek lub podarków dzieciom z innych szkół i t. d.

Nawiązując do omówionych już sposobów obróbki papieru, może nauczyciel pokazać dzieciom w jaki sposób z kawałków kartonu, cienkiej tekturki, a nawet blaszki, można wytworzyć kształty, przypominające zwierzęta i ludzi. Celem pobudzenia uczniów do wysiłku twórczego i wskazania możliwości konstrukcyjnych, omawiamy wygląd przedmiotu np. postaci ludzkiej, jej części składowe, a równocześnie z kawałka papieru wycinamy kształt, zbliżony wyglądem do dziecięcych schematów rysunkowych (tabl. VII, rys. a). Wyciętą figurę możemy ustawiać na stole w różnych pozycjach, podnosić, opuszczać ręce, zginać nogi i t. d., co oczywiście dzieci bardzo bawi, a równocześnie daje sposobność do czynienia spostrzeżeń, oraz pobudza do nowych ujęć.

Rysunki b, c, na tabl. VII, to zaledwie początkowe przykłady, ilustrujące jak można ożywić wycięte z papieru „ludziki". W zależności od tematu, w którym wystąpią ludzie, mogą dzieci przez załamywanie w odpowiednich miejscach wyciętej sylwetki otrzymać postać siedzącą, biegnącą, dźwigającą i t. d. Na podstawie zdobytego doświadczenia dzieci wyrażają w papierze kształty ptaków, owadów, zwierząt czworonożnych, widzianych w otoczeniu lub fantastycznych. Kierując pracą dzieci tak, aby jak najbardziej rozwinąć ich inwencję twórczą, nie wymagajmy od nich za dużo i nie szukajmy w ich pracach podobieństwa do rzeczywistości i uwzględnienia drobiazgów, lecz właściwemi uwagami dopomóżmy do wyrażenia dziecięcych myśli formą zdecydowaną, zwartą, a przez to dosadniej wyrażającą istotę rzeczy. Tak

TABLICA VII.

postępując, urabiamy grunt, na którym mogą się rozwinąć wrodzone zdolności plastyczne, oraz przyzwyczajamy uczniów do ustawicznego kontrolowania własnego wysiłku i wyciągania logicznych wniosków z wykonanych czynności. Rysunki na tabl. VII d, e, f, g, h, niech posłużą nauczycielowi jako przykłady do dalszych w tym kierunku prób.

Osiągnięcie ciekawszych w tym dziale rezultatów wymaga nietylko umiejętności cięcia, zawijania lub zaginania, lecz umiejętnego operowania płaszczyzną dla wydobycia wrażenia bryły. Z tych więc względów radzimy odsunąć tę pracę na drugi plan, a dać dziecku do rąk bryłę, z której znacznie łatwiej może konstruować jakiś przedmiot.

* * *

Różnego rodzaju owoce to bryły, doskonale nadające się jako tworzywo do pracy w szkole. Każdy prawie owoc posiada specyficzny wygląd. Trzeba tylko umieć dostrzec jego cechy, aby użyć do właściwych celów. Tego właśnie dostrzegania kształtu i charakterystycznych cech tworzywa musimy ciągle dziecko uczyć i pobudzać do zastanawiania się nad odpowiedniem wykorzystaniem. Zastosowanie owoców, jako tworzywa w pierwszej i drugiej klasie, może być wielostronne jednak najbardziej nadają się one do wytwarzania zwierząt i postaci ludzkich. Z tych materjałów może dziecko szybko i bez większych trudności sklecić jakąś rzecz, — a widoczny i dodatni rezultat jego wysiłku — to radość i podnieta do dalszej pracy. Przystępując do omawiania sposobów konstrukcji przedstawionych na tablicach przedmiotów, musimy nadmienić, że podane przykłady mają na celu jedynie zorjentowanie uczących, w jakim kierunku powinny zmierzać ich wysiłki, aby uniknąć monotonji i szablonu, a osiągnąć dobre rezultaty. Zupełnie świadomie nie podajemy żadnej kolejności w opracowywaniu tematów, gdyż potrzebę ich realizacji nasunie życie szkolne i zainteresowania uczniów. Natomiast musimy mieć zawsze na uwadze stopniowanie trudności przy obróbce materjałów.

Zwierzę, to budzący grozę a równocześnie najciekawszy dla dziecka twór przyrody. Chętnie ono z niem obcuje, obser-

TABLICA VIII.

wując z najwyższem zainteresowaniem jego dziwaczne kształty i ruchy, ubarwienie, tryb życia, przysłuchuje się wydawanym przez niego głosom. Nic więc dziwnego, że dziecko tak chętnie rozmawia o zwierzętach, czyta różne powiastki i bajki, rysuje lub lepi, wycina i t. d. W związku z nauką języka polskiego będziemy na lekcjach wstępnych zajęć rękodzielniczych tworzyć z różnych materjałów zwierzęta, dla poznania i zapamiętania ich budowy, charakterystycznych cech i t. d. Podobieństwa „zwierzaków", wytworzonych przez dzieci będą wprawdzie dalekie od rzeczywistości, mimo to, zauważymy w nich wiele istotnych cech, świadczących o mniej lub więcej dokładnych spostrzeżeniach, zasobie wiadomości o wyglądzie i warunkach egzystencji tych zwierząt. Rozważmy więc pokolei z czego i w jaki sposób można wykonać zwierzęta, przedstawione na załączonych tablicach. Do wyrażenia głównych części zwierząt użyto różnych owoców, wydmuszek z jaj, korków, gałązek, a nawet pudełeczek od zapałek oraz patyczków, papierów kolorowych, słomy, sitowia i t. d.

Do łączenia tych materjałów najbardziej nadaje się klej stolarski lub syndeticon. Ponieważ klej powoli wysycha, dlatego sklejone części musimy chwilę palcami przytrzymywać, dopóki klej nie stężeje. Aby wzmocnić konstrukcję wytwarzanych przedmiotów, należy w miarę potrzeby łączyć części patyczkami, pociągniętemi klejem.

Na tablicy VIII widzimy zwierzęta czworonożne. Kotek (rys. a), — tułów z kasztana, głowa z galasówki lub orzecha laskowego, nogi i ogon z patyczków wetkniętych w tułów, uszy z papieru a wąsiki ze szczeciny lub z druciku.

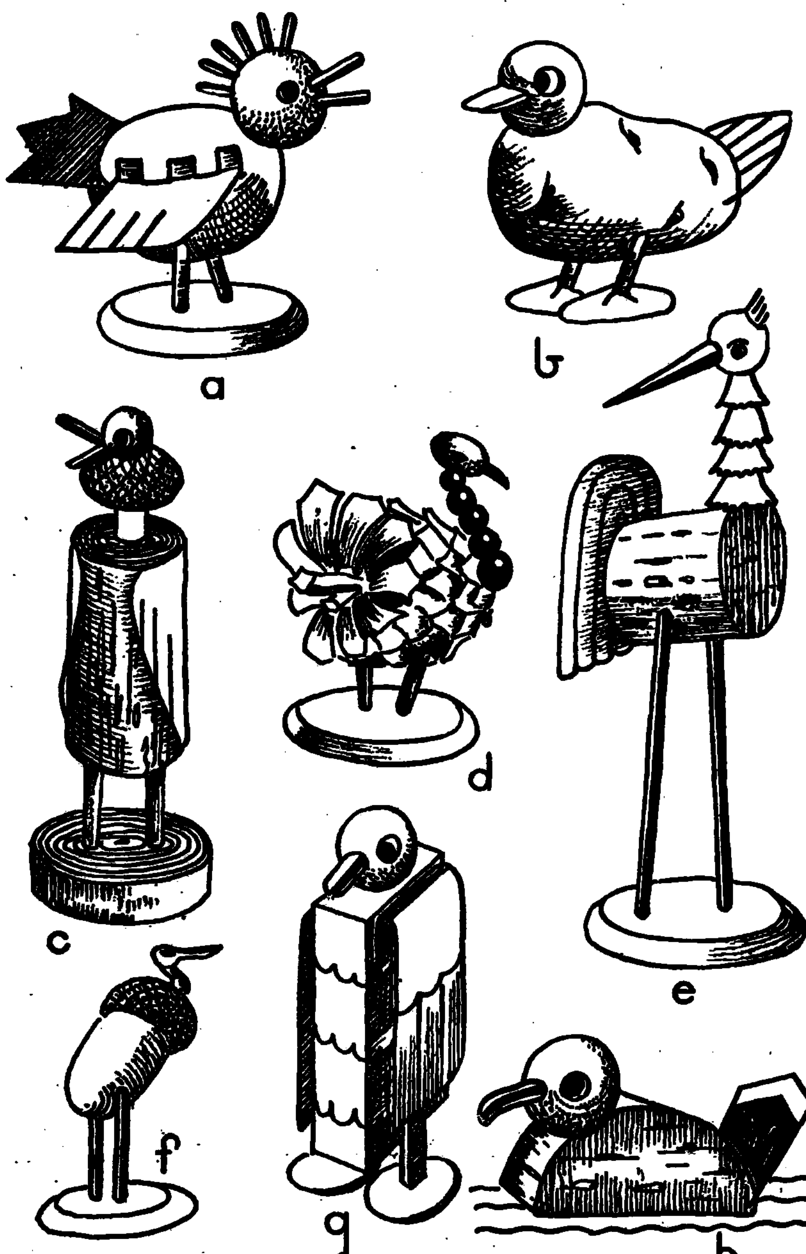
Jeż (rys. b), to trafne wykorzystanie łupiny kasztana, uzupełnionej nóżkami i ogonem z jakiegobądź materjału.

Królik lub zajączek (rys. c) powstał z małego ziemniaczka, na którym osadziliśmy główkę z galasówki, uszy z papieru. Szczegóły, jak oczy, pyszczek, uzupełnia dziecko rysunkiem.

Z szyszki można wykonać wiele zwierząt, a dla przykładu podajemy baranka (rys. b). Głowa powstała z żołędzi, uszy z papieru, rogi z drucika lub z patyczków.

Zastosowanie wydmuszki w szkole jest znane. Rysunek e, przedstawia świnkę. Na tułów użyto wydmuszki, ryj i nogi

TABLICA IX.

powstały ze zwiniętych w stożki skrawków papieru, przyklejonych w odpowiednich miejscach po nacięciu ząbków. Na głowie nakleja się kłapiaste uszy.

Korek o kształcie walca lub ściętego stożka jest znakomitym elementem składowym najróżnorodniejszych postaci. Z trzech różnych wielkości korków przez połączenie klejem, patyczkiem lub drucikiem i po wetknięciu ogona i nóżek z patyczków, oraz dodaniu z kartonu uszu i wycięciu pyszczka powstanie piesek (rys. f, tabl. VIII).

Gałązka sosny, świerku z odpowiednio przyciętemi odnóżkami może być w całości użyta na tułów nogi i szyję sarny, jelenia, konika i t. p. Głowę dodaje się z żołędzi, z gliny, fasoli, bobu (tabl. VIII, rys. g).

Wartości plastyczne tych materjałów uzmysławiają jeszcze dobitniej następne tablice.

Jeżeli w kasztan, szyszkę lub w inny owoc wetkniemy dwa patyczki i umocujemy na nim kulkę, otrzymamy kształt, żywo przypominający części składowe ptaszka. Rysunki umieszczone na tablicy IX. są wymownym przykładem umiejętnego wykorzystania wymienionych już niejednokrotnie materjałów.

Szyszka z odchylonemi łuskami świetnie nadaje się na tułów walczącego koguta, napuszonego indyka, zmokłej kury i t. p.

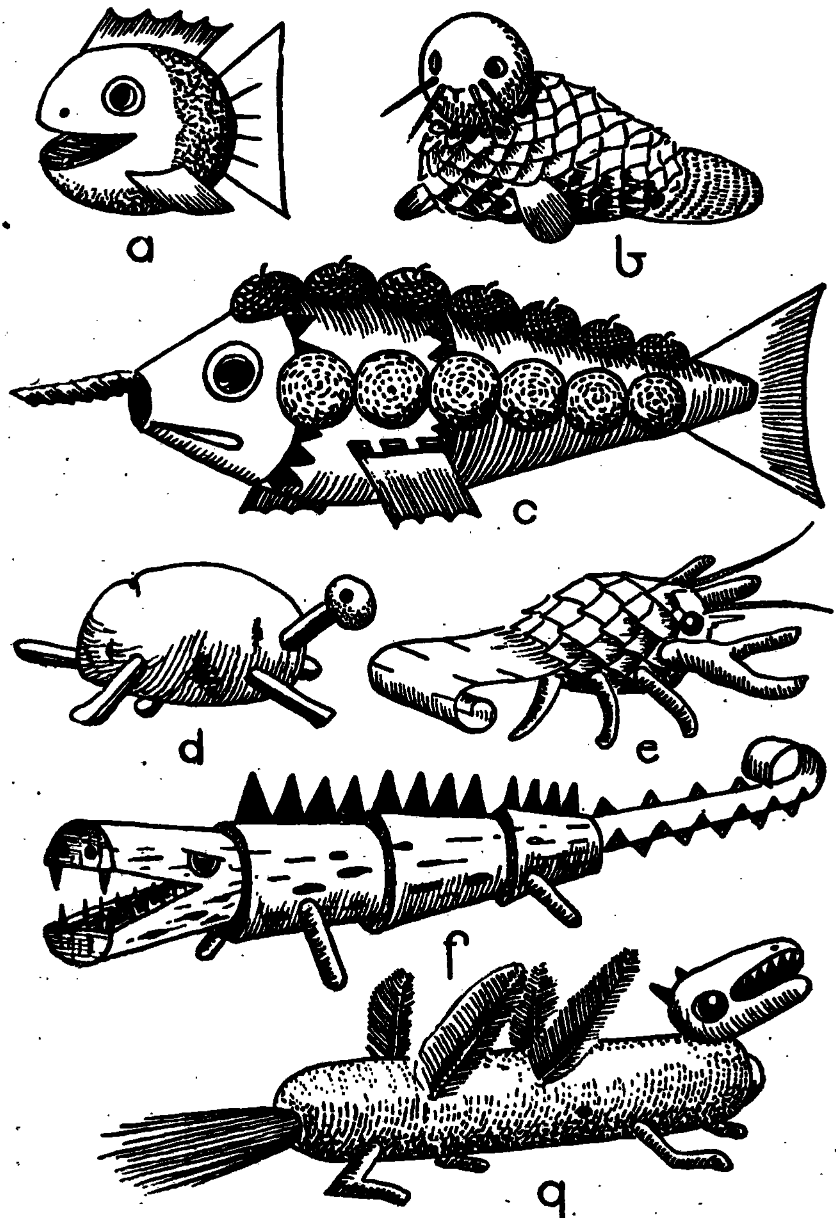
Pudełko z zapałek można zastosować jako tułów dla kaczki, koguta, pingwina i innych ptaków. Na skrzydła, ogon użyjemy barwnego papieru odpowiednio naciętego lub zagiętego, słomy, trawy, a nawet prawdziwych piórek, na szyję i dziób druciku lub barwionych patyczków, zapałek, gałązek, a dla większego efektu możemy owinąć wąziutkim paskiem bibułki karbowanej, kolorowym sznureczkiem i t. d.

Owoce można także przecinać, ścinać części, a powstałe tą drogą bryły nasuwają nowe możliwości konstrukcyjne.

Jako przykład posłuży rysunek h, tabl. IX, przedstawiający pływającego ptaka, którego tułów wykonano z przeciętego korka.

Wytworzone ptaszki muszą być umieszczone na podstawkach z gliny, plastyliny, korka, kory, tekturki, aby dziecko

TABLICA X.

mogło łatwiej wyrazić jakiś ruch przez rozstawienie nóg, pochylenie tułowia, rozłożenie skrzydeł i t. d.

Na tablicy X widzimy zwierzęta wodne: rybkę z kasztana (rys. a), fokę z szyszki (rys. b), rybę z wydmuszki (rys. c), żółwia z ziemniaka (rys. d), raka z szyszki (rys. c), krokodyla z korków (rys. f)., potwora z owocu trzciny wodnej (pałki) (rys. g), świadczą one o racjonalnie dobranym materjale. Podobnie jak przy poprzednich tematach stosujemy obok materjałów podstawowych na główne części, inne, dodatkowe, celem uzupełnienia całości.

Dziecko może ma mniej sposobności do obserwowania zwierząt wodnych, natomiast ciągle o nich dowiaduje się z powiastek, bajek, ilustracyj i dlatego pobudzona wyobraźnia tworzy kształty fantastyczne, przypominające jakieś smoki, latające potwory i t. d., które mogą przybrać konkretne kształty, o ile damy potrzebny materjał i omówimy temat tak, że dziecko samodzielnie dobierze sobie odpowiednie elementy. Rysunek c na tablicy X. przedstawia właśnie fantastyczną rybę z wydmuszki, której łuski doskonale imitują naklejone miseczki z żołędzi.

Jesteśmy przekonani, że uczniowie pod wpływem instruktywnych uwag nauczyciela, stworzą jeszcze ciekawsze kształty.

Zajmującym i wdzięcznym tematem pracy może być postać ludzka. Wykorzystanie różnych materjałów do konkretyzacji tego tematu uzmysławia tabl. XI i XII.

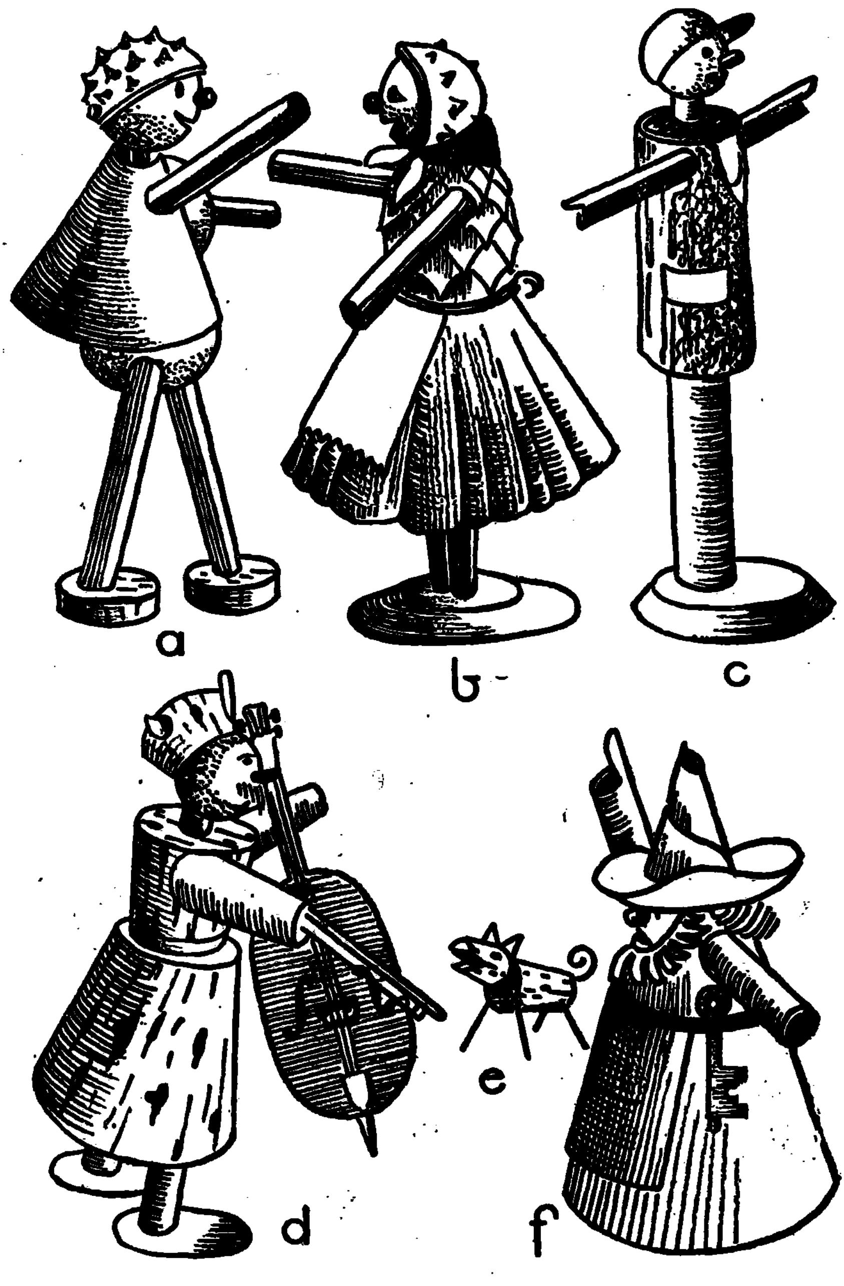
Groźny klucznik (rys. f) powstał ze zwiniętego w stożek kawałka papieru, w który wetknięto dwie tutki (zwijki) jako ręce i nasadzono kapelusz. Inne szczegóły jak broda, fartuch, klucz, można nakleić z papieru kolorowego lub namalować.

Wesoły grajek wiejski (rys. d), to nic innego, jak tylko dwa odpowiedniej wielkości korki, połączone klejem i uzupełnione patyczkami jak nogi i ręce, głowa z galasówki lub orzecha.

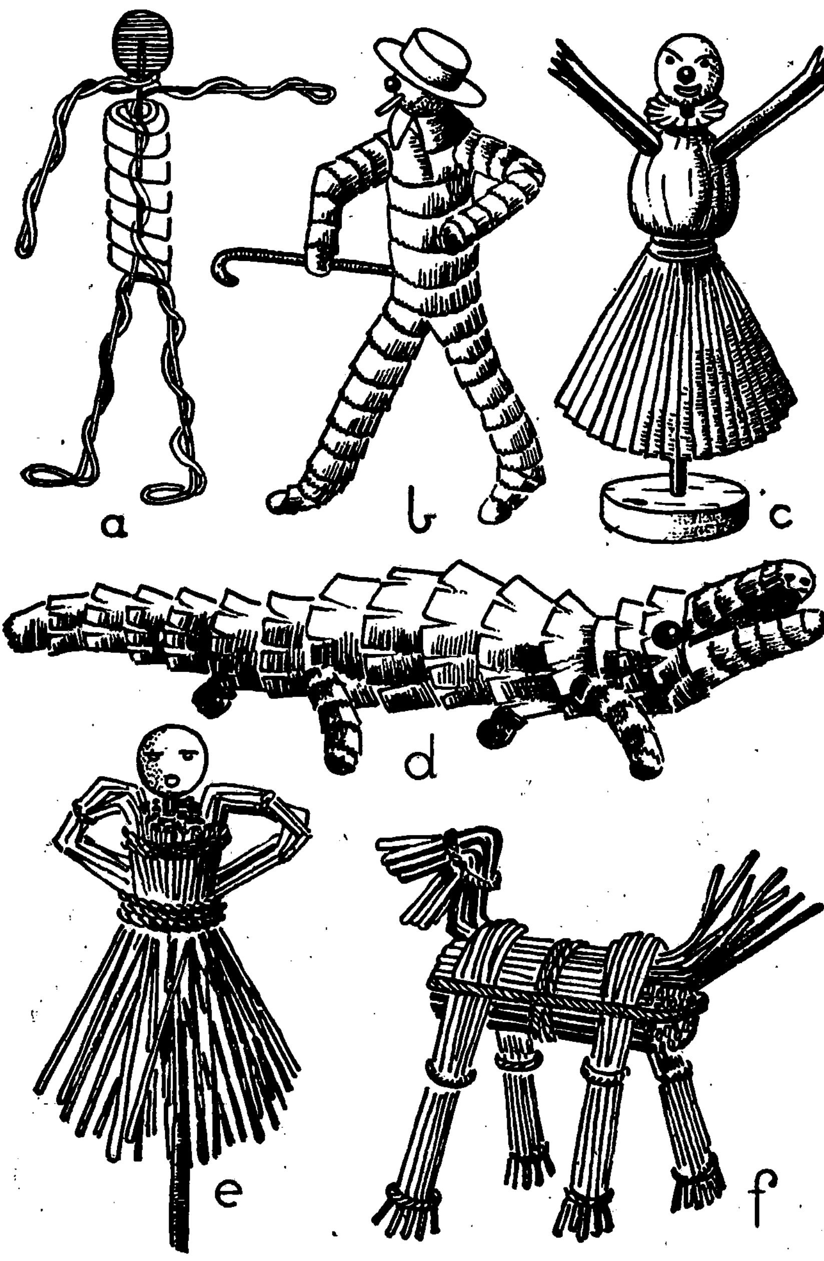
Góral w czapce, z kasztanów (rys. a), a gospodyni z szyszki (rys. b), z umocowaną na niej spódnicą papierową przydadzą się w szopce lub w zagrodzie wiejskiej.

Z gałązki bzu i patyczków łatwo wykonać mieszczucha (rys. c) lub gazeciarza. Interesującą pracą jest wytwarzanie

TABLICA XI.

TABLICA XII.

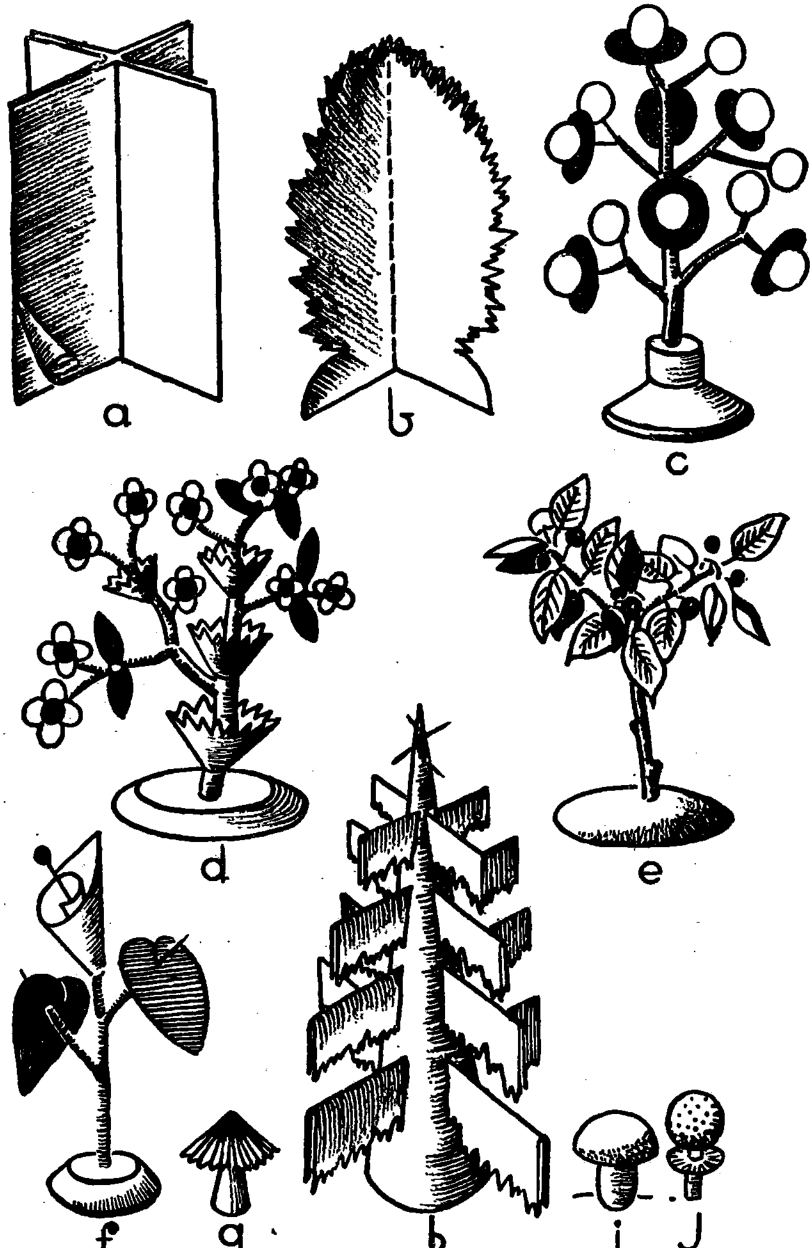

„ludzików" i zwierząt z miękiego drutu, owiniętego watą, ligniną, paskami bibułki lub papieru. Chcąc wykonać postać ludzką, należy przygotować szkielet z miękiego druciku (rys. a, tabl. XII), następnie owinąć go paskami papieru gazetowego, watą, ligniną, a nawet pakułami aby powstał korpus. Przygotowaną lalkę owijamy wąskim paskiem bibułki karbowanej, papieru kolorowego, włóczką, rafją lub zeszytemi skrawkami tkanin. Przy owijaniu lalki paskami należy w pewnych odstępach smarować je klajstrem, aby nie zsuwały się (rys. b). Podobnie postępujemy przy wytwarzaniu zwierząt czworonożnych (rys. d), ptaków i t. p.

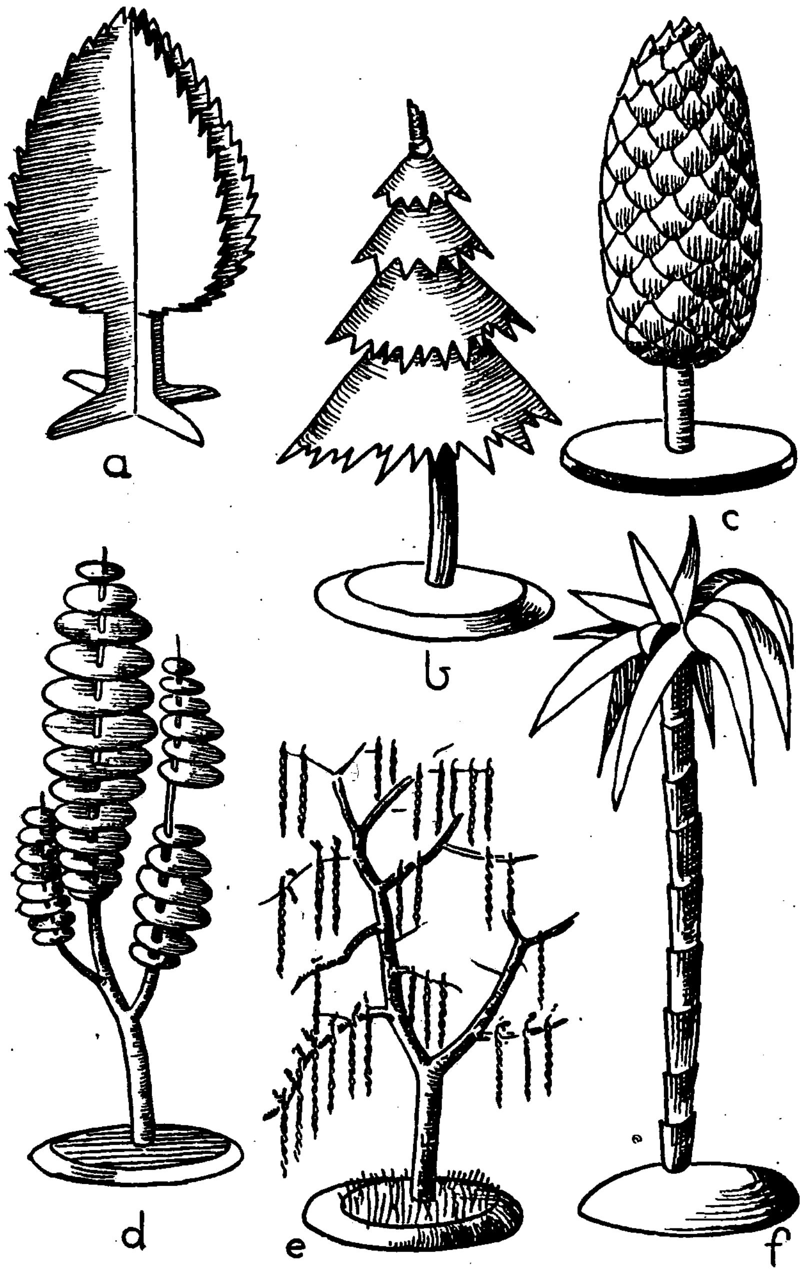
Makówki, sitowie, słoma, trawa mogą być również użyte zwłaszcza na wsi jako tworzywo przy wykonywaniu kukiełek i zwierząt (tabl. XII, rys. c, e, f).

Drzewo okryte liśćmi, kwiatami, smacznemi owocami jest również bardzo ciekawym objektem, jak świadczą o tem przedewszystkiem dziecięce rysunki, w których obok domków, zwierząt i ludzi występują najróżnorodniejsze kształty drzew. Nie dziwmy się więc, że dziecko pragnie swoje „zwierzaki" umieścić wśród drzew lub otoczyć niemi domek z pudełek, gliny, aby powstała prawdziwa zagroda. Dopomóżmy dziecku w tej pracy i wskażmy sposoby konstrukcji. W pierwszym rzędzie do tego celu, zależnie od kształtu drzewa, dobieramy gałązki strzeliste (żarnowiec), krzaczaste, rozłożyste i t. d. Na wybranej gałązce umocowujemy klejem, lub przywiązujemy nitką liście z papieru o rozmaitych kształtach, drobne owoce (jarzębiny, kaliny, dzikiej róży) a także liście naturalne. Przykłady wykorzystania tych materjałów widzimy na tablicy XIII (rys. c, d, e, f) oraz na tablicy VIV (rys. e). Przez owijanie patyczka lub gałązek paskiem bibułki, papieru lub celofanu i umocowywanie na wierzchołkach pęczków zeschłych liści, wąskich a długich skrawków kolorowych tkanin, papieru, staniolu, sznureczków, rafji lub nasadzanie wyciętych form, otrzymujemy drzewa czarowne, egzotyczne (tabl. XIV, rys. b, d, e, f). Ciekawe również drzewa i krzewy można zbudować ze stożka papieru, w który wbijamy patyczki na wzór konarów i przymocowujemy pojedyńcze liście lub pęczki z papieru i t. p. (tabl. XIII, rys. h). Przez sklejenie

TABLICA XIII.

TABLICA XIV.

kilku załamanych prostokątnych arkusików kartonu lub przenikanie i wycinanie brzegów kartki papieru, otrzymujemy sylwetę krzewu (tabl. XIII, rys. a, b), drzewa (tabl. XIV, rys. a). Szyszka może być również użyta do wytworzenia drzewa (tabl. XIV, rys. c).

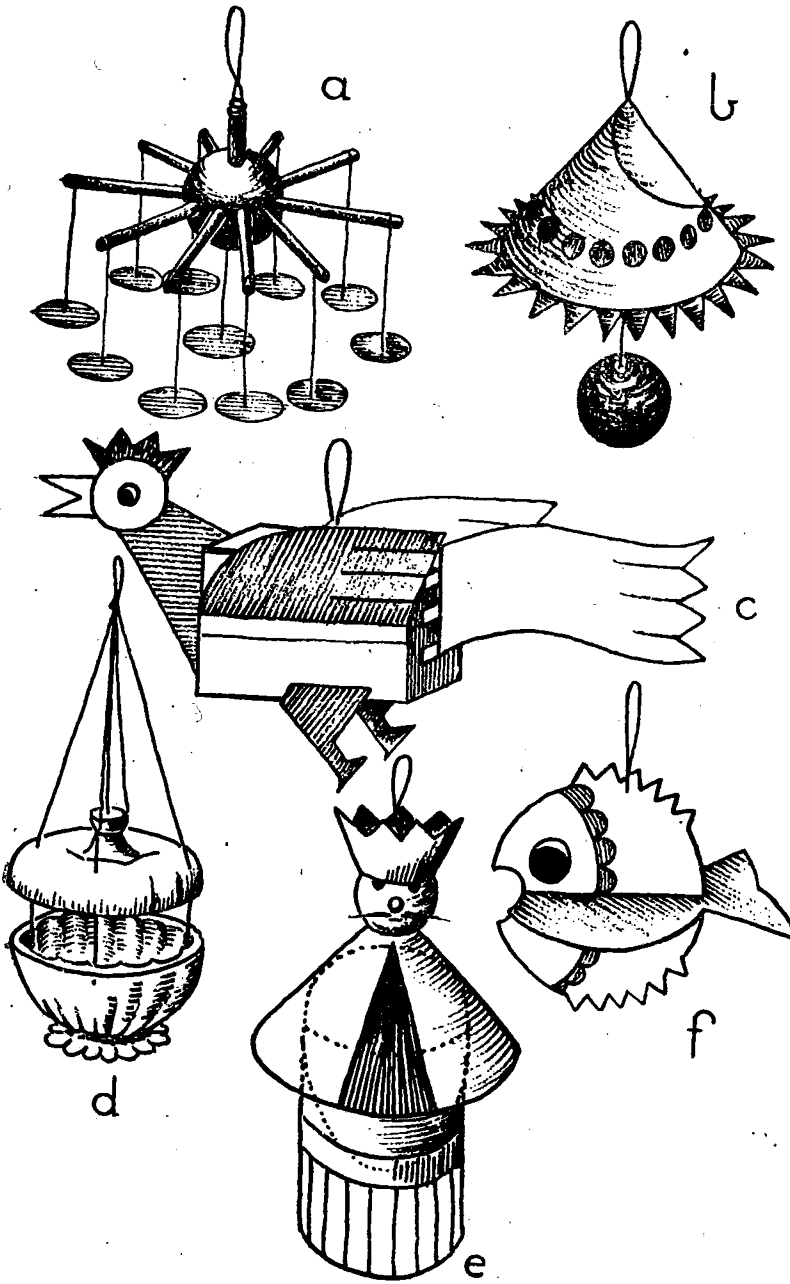
Z kasztanów, żołędzi, galasówek udają się grzybki (tabl. XIII, rys. g, i, j).

W związku z konstruowaniem drzew, dzieci zaznajamiają się z ich kształtami, częściami składowemi, co znakomicie zaostrza zmysł obserwacyjny, wspiera naukę rysunku i dostarcza materjału do pogadanek na lekcjach innych przedmiotów.

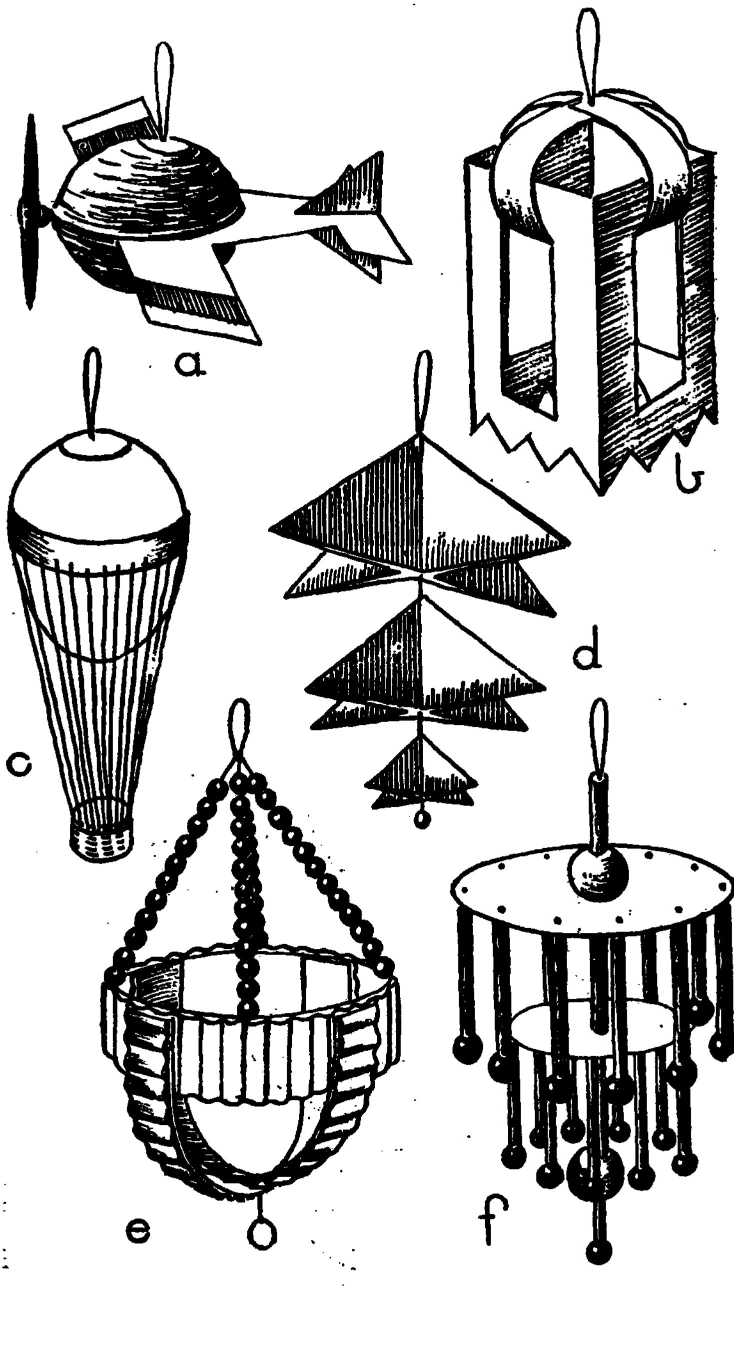
W okresie zbliżających się świąt Bożego Narodzenia prawie we wszystkich szkołach uczniowie wytwarzają na lekcjach zajęć praktycznych ozdoby choinkowe. Jest to bardzo ciekawy temat i nasuwający wiele momentów kształcących w zakresie rozwoju poczucia kształtu i barwy u dziecka. Ozdoby na choinkę możemy konstruować z najróżnorodniejszych materjałów, stosowanych poprzednio przy konkretyzowaniu innych tematów. Nie wdając się w szczegóły tej pracy, pragniemy dorzucić kilka uwag, któremi należałoby się kierować przy omawianiu przeznaczenia, kształtu i barwy ozdób choinkowych. Przedmiot zawieszony na drzewku musi być barwny, błyszczący, odcinający się wyraźnie od ciemno zielonego tła choinki, nadto tak skonstruowany, aby obserwowany w każdem położeniu dawał interesującą sylwetkę. Z tych względów ozdoby płaskie nie odpowiadają temu wymaganiu, bowiem w pewnem położeniu nie są widoczne. Zależnie od wielkości drzewka wytwarzamy mniejsze i większe ozdoby, nadto większe zawieszamy bliżej wierzchołka, a mniejsze niżej. Do zdobienia zabawek należy stosować raczej większe, barwne elementy, a unikać drobiazgów znikających po zawieszeniu przedmiotu na drzewku. Nauczyciel przystępując do wyjaśnienia uczniom z czego i w jaki sposób powstają ozdoby na choinkę, winien przygotować sobie kilka elementów do budowy i odpowiednio je zestawiając, uzupełniać swoje uwagi.

Przykłady konstrukcji ozdób choinkowych, przedstawionych na tablicy XV i XVI, ilustrują w jaki sposób mogą być wykorzystane różne materjały.

TABLICA XV.

TABLICA XVI.

Pajączek (tabl. XV, rys. a) składa się z kulki, w którą wetknięto patyczki (zapałki, wykałaczki) z przywiązanemi do nich krążkami papieru. Dzwoneczek (rys. b) zrobiony jest z papieru, zwiniętego w stożek i sklejonego. Ze środka zwisa orzeszek lub koralik. Pudełko od zapałek po przyklejeniu odpowiedniego kształtu papieru kolorowego przypomina ptaszka (rys. c).

Jeżeli przetniemy makówkę, pomalujemy pozłótką (bronz zmieszany z tynkturą) i połączymy części niteczkami, otrzymamy kadzielniczkę (rys. d).

Wycięte odpowiednio dwa kawałeczki kartonu lub cienkiej tekturki i wsunięte jeden w drugi (przenikanie), dają interesujący kształt (rys. f).

Do wykonania lalki użyto wydmuszki na tułów, plastyliny na głowę i barwnego papieru na szaty.

Rysunek a, na tablicy XVI przedstawia samolot z łupin orzecha i kartonu.

Przez złamanie kilku różnej wielkości kwadratów z papieru kolorowego wzdłuż przekątnych i symetralnych, a następnie odpowiednio złożonych i powiązanych nitką, powstanie wisiorek (rys. d).

Wydmuszka oklejona pośrodku paskiem papieru z niteczkami, do których przyczepiono koszyczek z orzeszka, zamienia się w balonik.

Z pasków tektury fałdowanej, krążków kartonowych, koralików, barwnych słomek, można konstruować żyrandoliki (rysunek e, f).

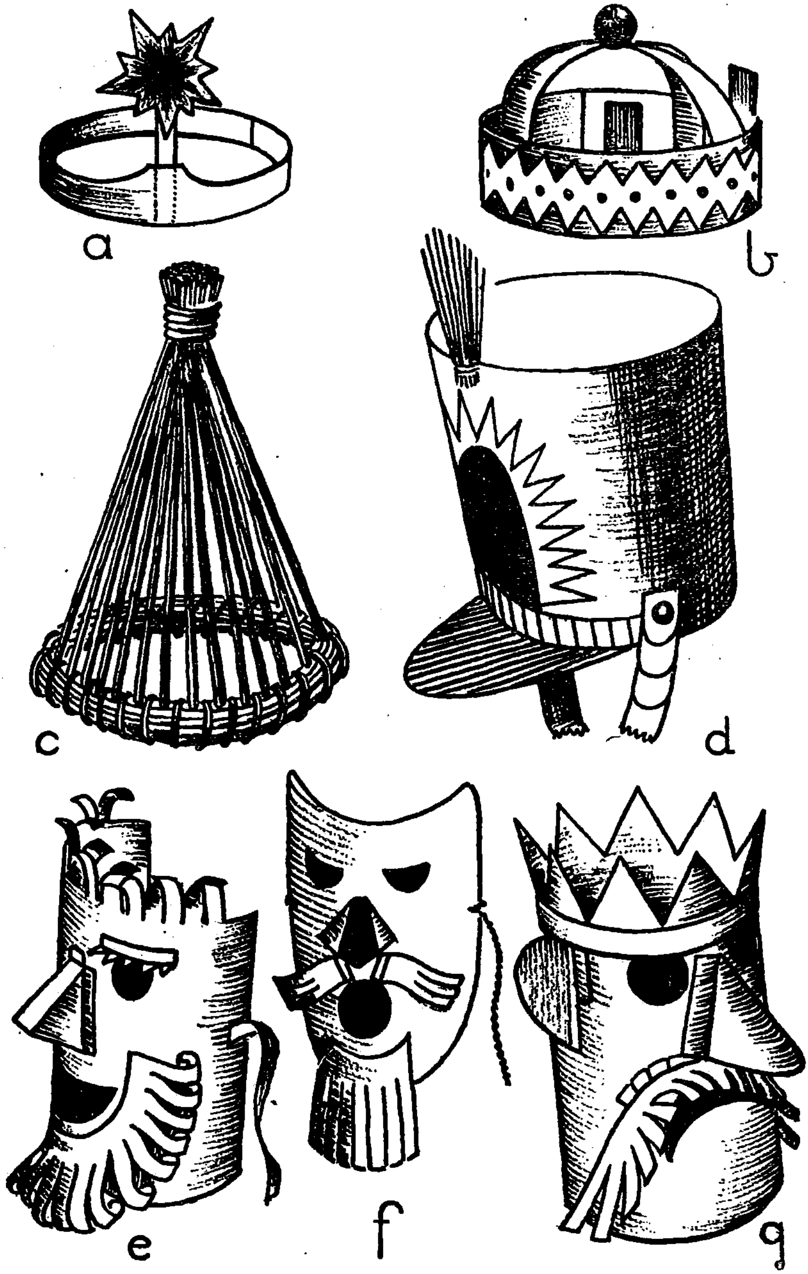
Przez załamywanie, wycinanie i zawijanie powstaną różnego kształtu latarki (rys. b).

W związku z zabawami szkolnemi, przedstawieniami oraz inscenizowaniem bajek i powiastek, nadarza się sposobność wykonania różnych rekwizytów teatralnych, czapek, części kostjumów, masek i t. p. Do tych celów najodpowiedniejszym materjałem jest bibułka karbowana, karton, cienka tekturka, fałdowana tektura, sitowie, rogożyna.

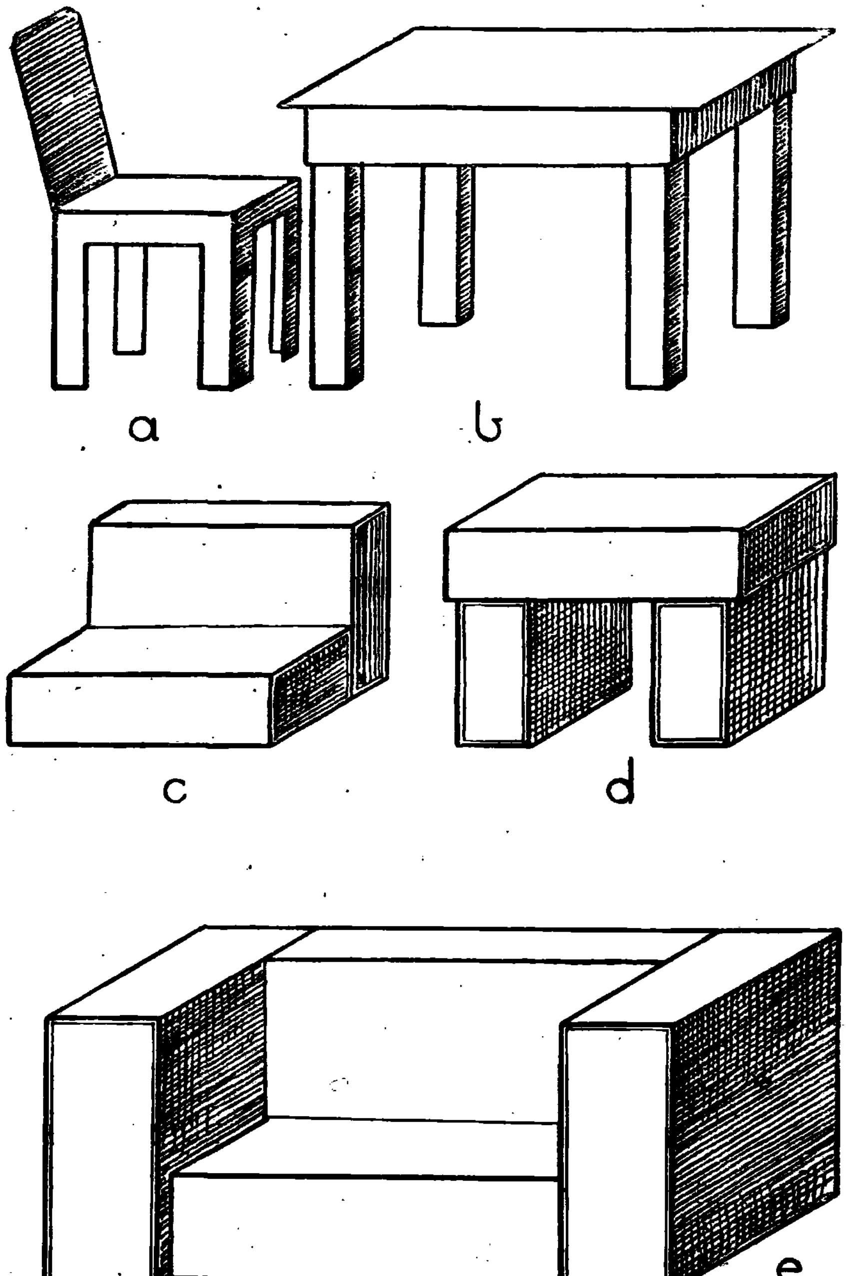
Na tablicy XVII widzimy parę przykładów konstrukcji okryć głowy i masek.

Z pasków cienkiej tekturki, sklejonych i ozdobionych wy-

TABLICA XVII.

TABLICA XVIII.

cinanką można wytworzyć opaski na głowę, korony i t. d. (rys. a, b).

Czapki z sitowia i kartonu przydadzą się żołnierzykom (rys. c, d).

Do ozdabiania przedmiotów użyjemy staniolu, celofanu, kolorowej słomki, koralików, piór i t. d. Przy konstruowaniu masek, największy nacisk kładziemy na ich zdecydowany kształt i charakterystyczny wyraz, wycinając w odpowiednich miejscach otwory, naklejając różne części, jak wąsy, brodę, brwi, nos. Maski mogą być przywiązywane sznurkiem, tasiemką (rys. e, f) lub wkładane przez głowę (rys. g).

Na podstawie znajomości obróbki materjałów mogą uczniowie pod kierunkiem nauczyciela tworzyć nowe, a często oryginalne rekwizyty teatralne.

* * *

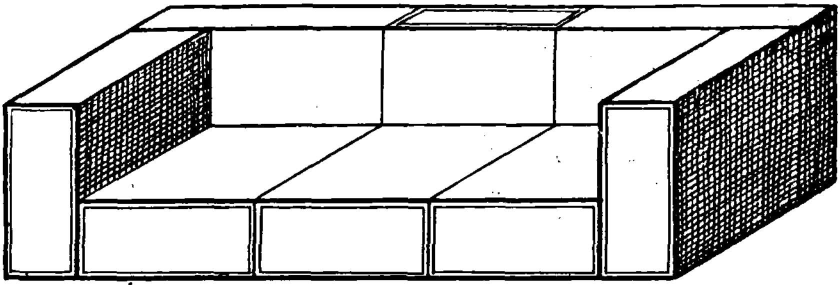
Obok postaci ludzkich, zwierząt i roślin, pojawią się równocześnie w pracach dziecka, jako rezultat jego zainteresowań, domy i sprzęty w nich znajdujące się oraz środki lokomocji. Dziecko lubi bawić się w budowniczego, stolarza lub konstruktora samochodu, i dlatego, idąc po linji jego zainteresowań, pozwólmy mu wytwarzać te przedmioty na zajęciach praktycznych, poznawać ich części składowe, kształt, przeznaczenie i t. d. Do pracy tej potrzebne są pudełka, klej stolarski, klajster, skrawki kartonu, papieru kolorowego lub bibułki. Wystarczy dzieciom pokazać jak i czem można naciąć pudełko, aby po doklejeniu odpowiedniego kształtu kawałka kartonu czy tektury i patyczków powstał jakiś mebelek do pokoju dla lalek, domek lub inny przedmiot.

Przykłady takich prac umieszczono na tablicach od XVIII do XXVII.

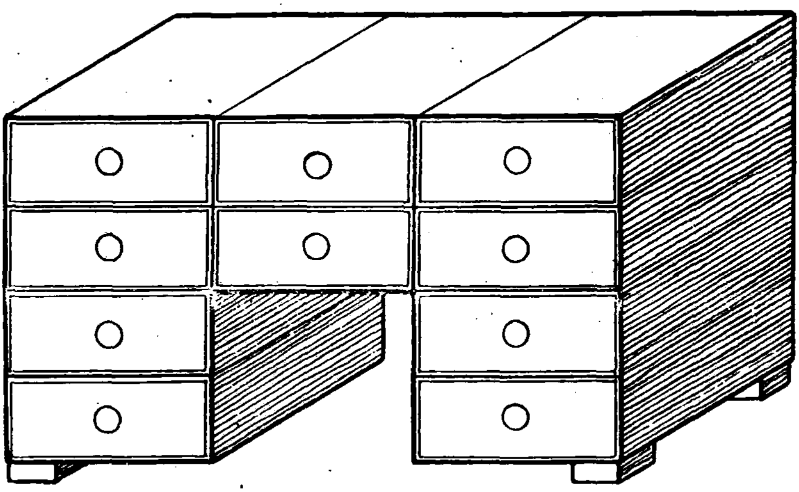
Pudełko, wyrzucane z domu jako bezwartościowy przedmiot, jest doskonałym elementem do wytwarzania mebelków o różnych kształtach. Przykrywka pudełka aptekarskiego, pudełka od gilz lub papierosów z umocowanemi w czterech rogach patyczkami i naklejonym na wierzchu kartonikiem lub tekturką daje stolik (tabl. XVIII, rys. b).

Spód pudełka odpowiedniej wysokości nadaje się do przekształcenia na krzesełko. W tym celu przecinamy dwie

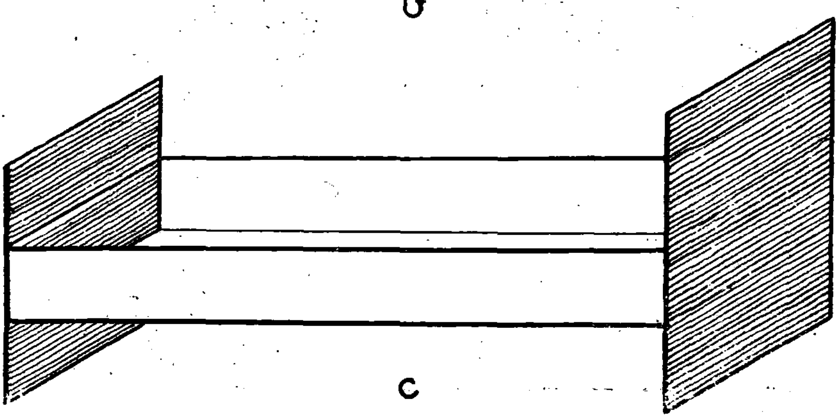
TABLICA XIX.

a

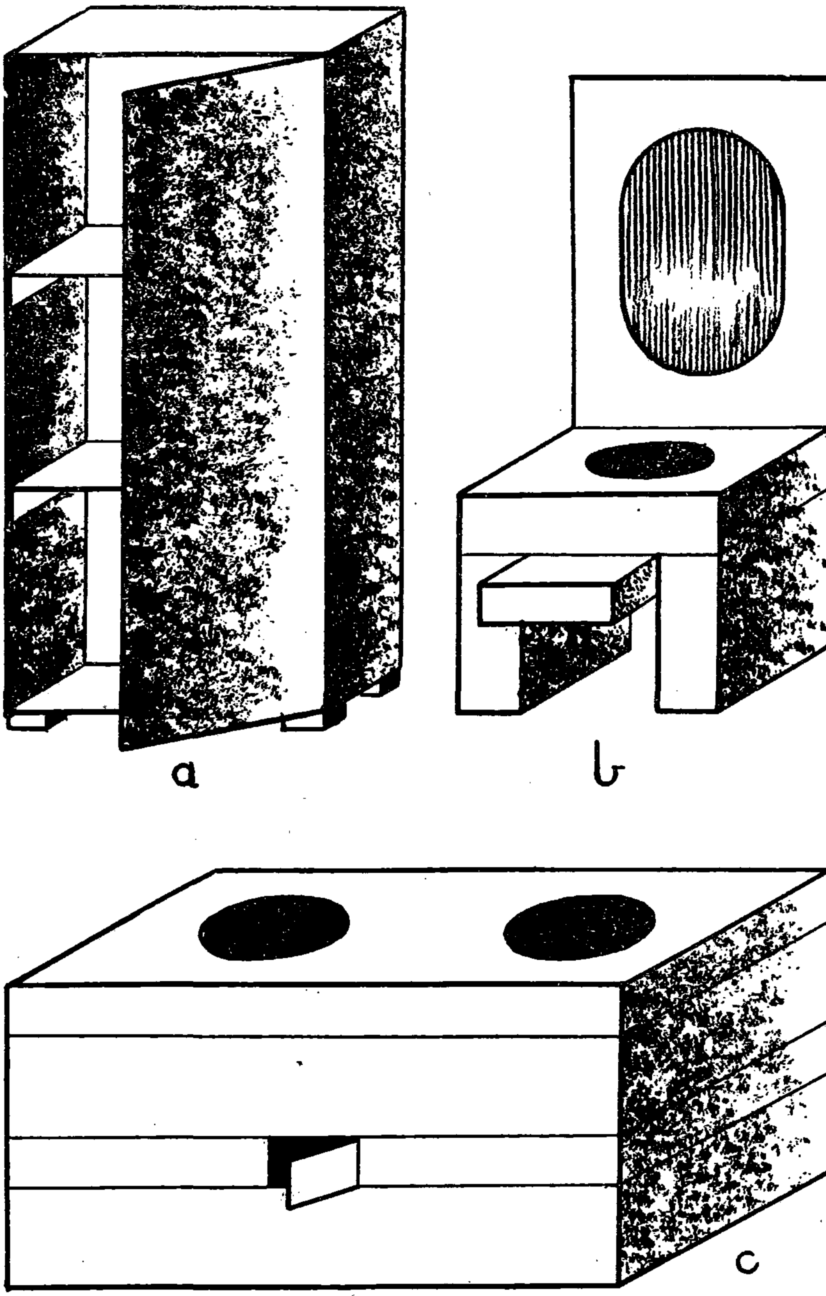

b

c

TABLICA XX.

krawędzie i odginamy ściankę dogóry, aby utworzyć oparcie. W pozostałych ściankach wycinamy kwadraty lub prostokąty, przez co utworzą się nogi (rys. a, tabl. XVIII).

Dwa, trzy lub więcej pudełek jednakowej wielkości, odpowiednio sklejone, dadzą kształt kanapki (tabl. XVIII, rys. c), biurka (tabl. XVIII, rys. d), otomany (tabl. XVIII, rys. e), (tabl. XIX, rys. a), komody, biurka z wieloma szufladkami (tabl. XIX, rys. b). W sprzętach z szufladkami dla łatwiejszego ich wysuwania przymocowuje się koraliczki, spinacze, tasiemki, paski kartonowe.

Po przyklejeniu do krótszych ścianek pudełka otwartego tekturek odpowiedniego kształtu, powstanie kołyska, łóżeczko (tabl. XIX, rys. c).

Chcąc wykonać szafeczkę z pudełka (tabl. XX, rys. a), przyklejamy wieczko do dolnej części i nożykiem rozcinamy trzy krawędzie, przyległe do dna, a przez to utworzymy drzwiczki, otwierające się na dłuższej nierozciętej krawędzi. Z pasków tekturki po wklejeniu do wnętrza szafki powstaną półeczki.

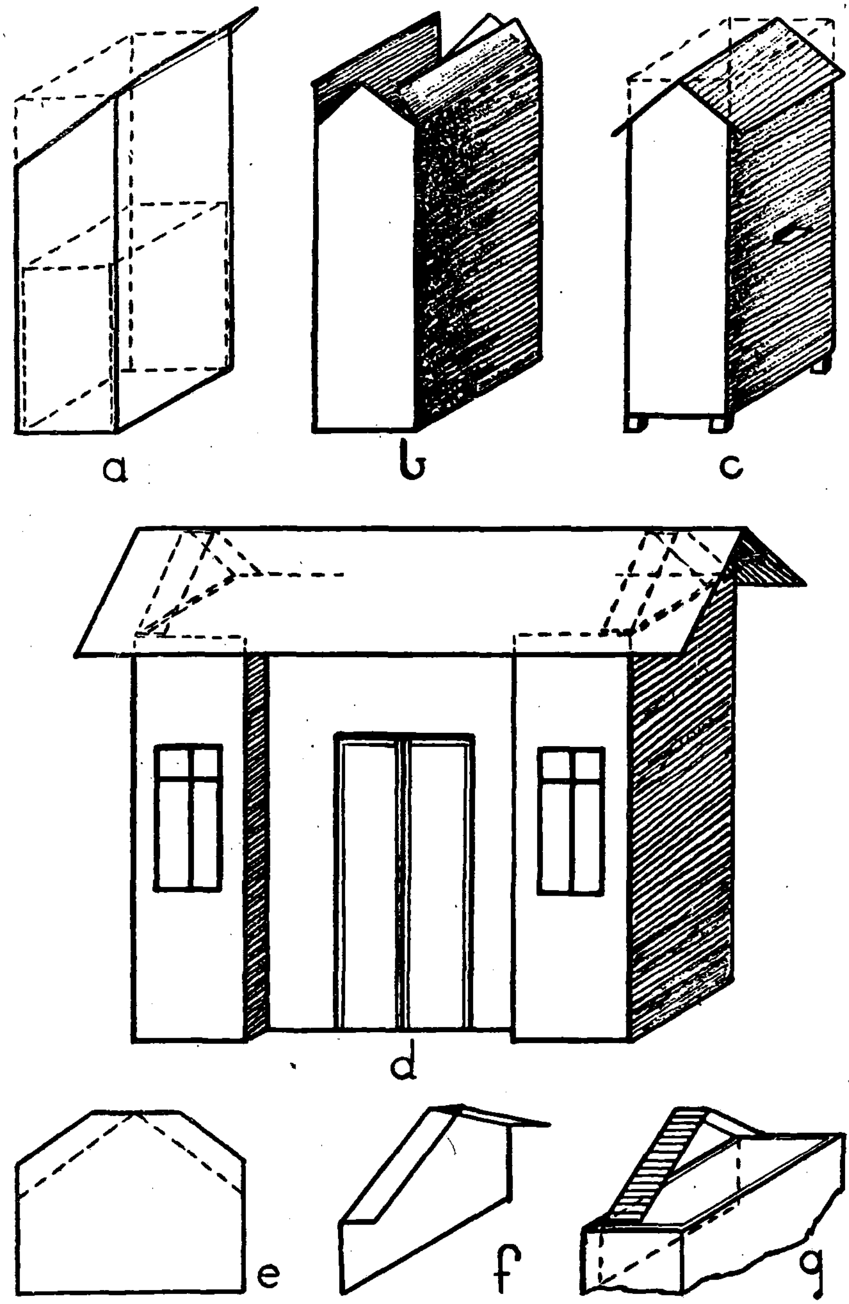
Umywalka (tabl. XX, rys. b) powstała z trzech pudełek po przyklejeniu wystającej tylnej ścianki. W górnem pudełku wycina się ostrym nożykiem otwór na miskę, a na ściance przyklejamy cynfolję, imitującą lustro.

Po wycięciu odpowiedniej wielkości otworów w wieczku i nacięciu drzwiczek w bocznej ściance pudełka, powstanie kuchenka (rys. c). Rondelki, garnuszki i przybory kuchenne wykonają dzieci z papieru, okrągłych pudełek, makówek i t. p.

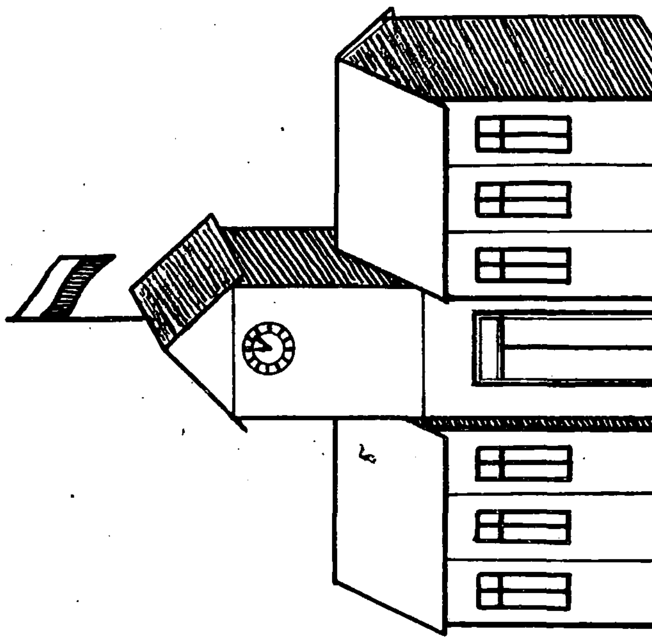
Omówione przykłady wskazują tylko drogę postępowania i nie wyczerpują możliwości konstrukcyjnych. Mebelki oklejone barwnym papierem cieszą oko dziecka.

Na podstawie pogadanek budujemy z pudełek domki dla ptaków, ule (tabl. XXI, rys. c), budę dla psa, kurnik, gołębnik, domki parterowe (tabl. XXI, rys. d), kamienice (tabl. XXII, rys. b), kapliczki, kościoły (tabl. XXII, rys. a) i t. d. Pewne trudności konstrukcyjne przy naklejaniu dachów możemy łatwo pokonać, wzorując się na przykładach, podanych na tablicy XXI, rys. a, b, c, d. Dachy domów bywają jednospadowe (rys. a), dwuspadowe (rys. c) a także wielospadowe. Przy

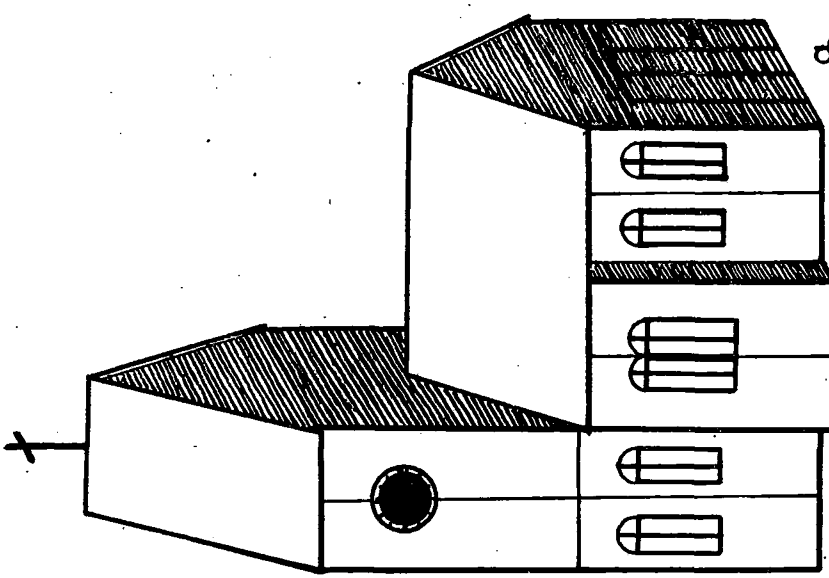
TABLICA XXI.

TABLICA XXII.

b

a

budowie domku o dachu jednospadowym wystarczy ściąć ukośnie górną część pudełka i przykleić tekturkę (tabl. XXI, rys. a). Chcąc umocować dwuspadowy dach, nacinamy górne krawędzie pudełka i odcinamy rogi węższych ścianek (tabl. XXI, rys. b), załamujemy wystające części szerszych ścianek, smarujemy je klejem i przymocowujemy do nich załamany kartonik lub tekturkę. Aby uniknąć ścinania pudełek przy konstrukcji dachu, można zastosować szczytowe ścianki z tekturek z zakładkami (rys. e, f, tabl. XXI) i przykleić we właściwych miejscach. Zakładki smarujemy klejem i umocowujemy na nich daszek (tabl. XXI, rys. d).

Jeżeli do dna pudełka otwartego przykleimy dwa patyczki, do których przyczepimy pineskami (gwoździkami) kółka z tekturki, korka, i wetkniemy dyszelek, powstanie wózek (tabl. XXIII, rys. a).

Dwa pudełka od zapałek, sklejone szerszemi ściankami z wysuniętą na dole szufladką, dają karoserję samochodu (tabl. XXIII, rys. d). Kółka przymocowujemy podobnie jak przy wózku.

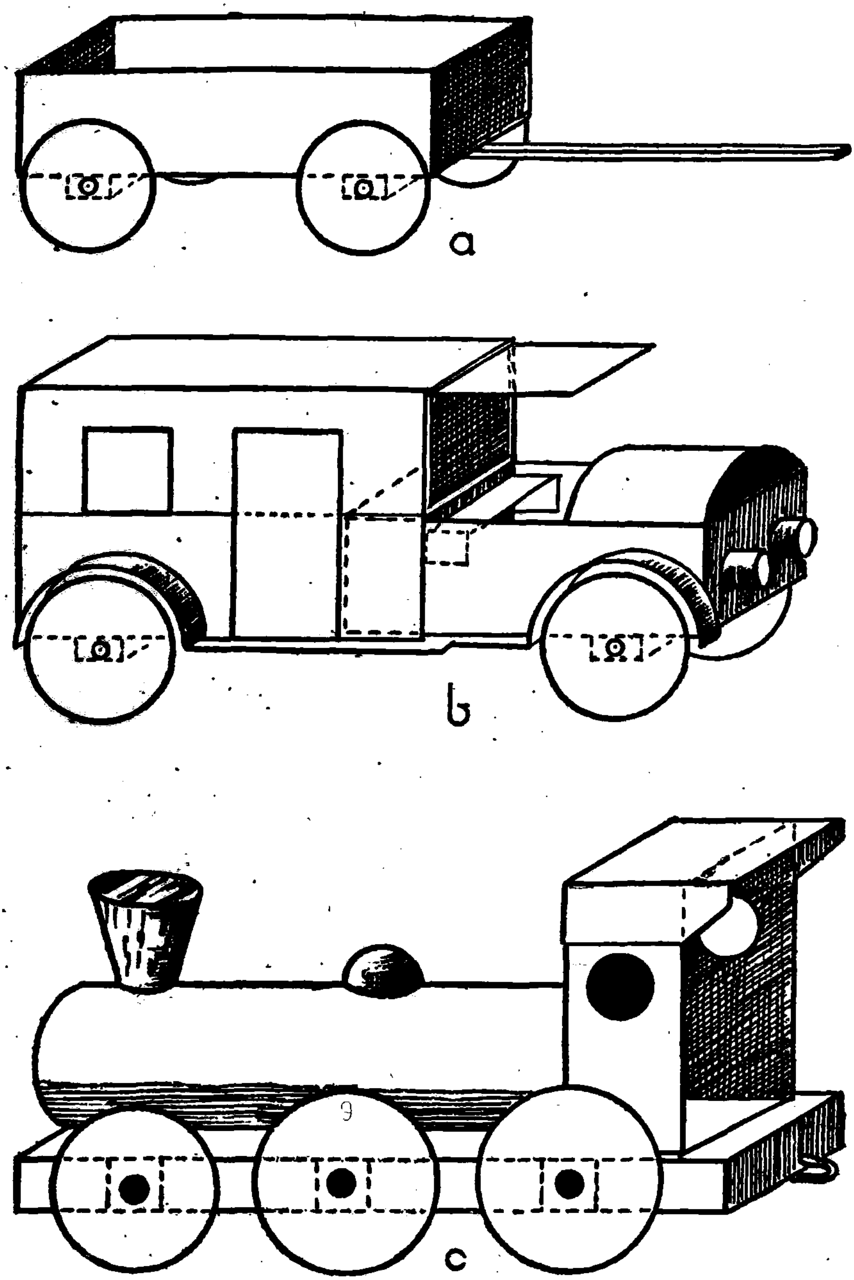
Parowóz (tabl. XXIII, rys. e) składa się z długiej przykrywki, użytej na podwozie, kotła z pudełka o kształcie walca lub ze zwiniętej tekturki, kabiny, utworzonej z dwóch pudełek.

Wozy towarowe, osobowe (tabl. XXIV, rys. a) tramwaje, autobusy, powstają z pudełek różnej wielkości i dodatkowych materjałów na kółka, wentylatory, kominy, chorągiewki (tabl. XXIV, rys. a, d). Rysunek c, ilustruje w jaki sposób przymocowuje się ośki, aby móc umieścić koła pod wozem.

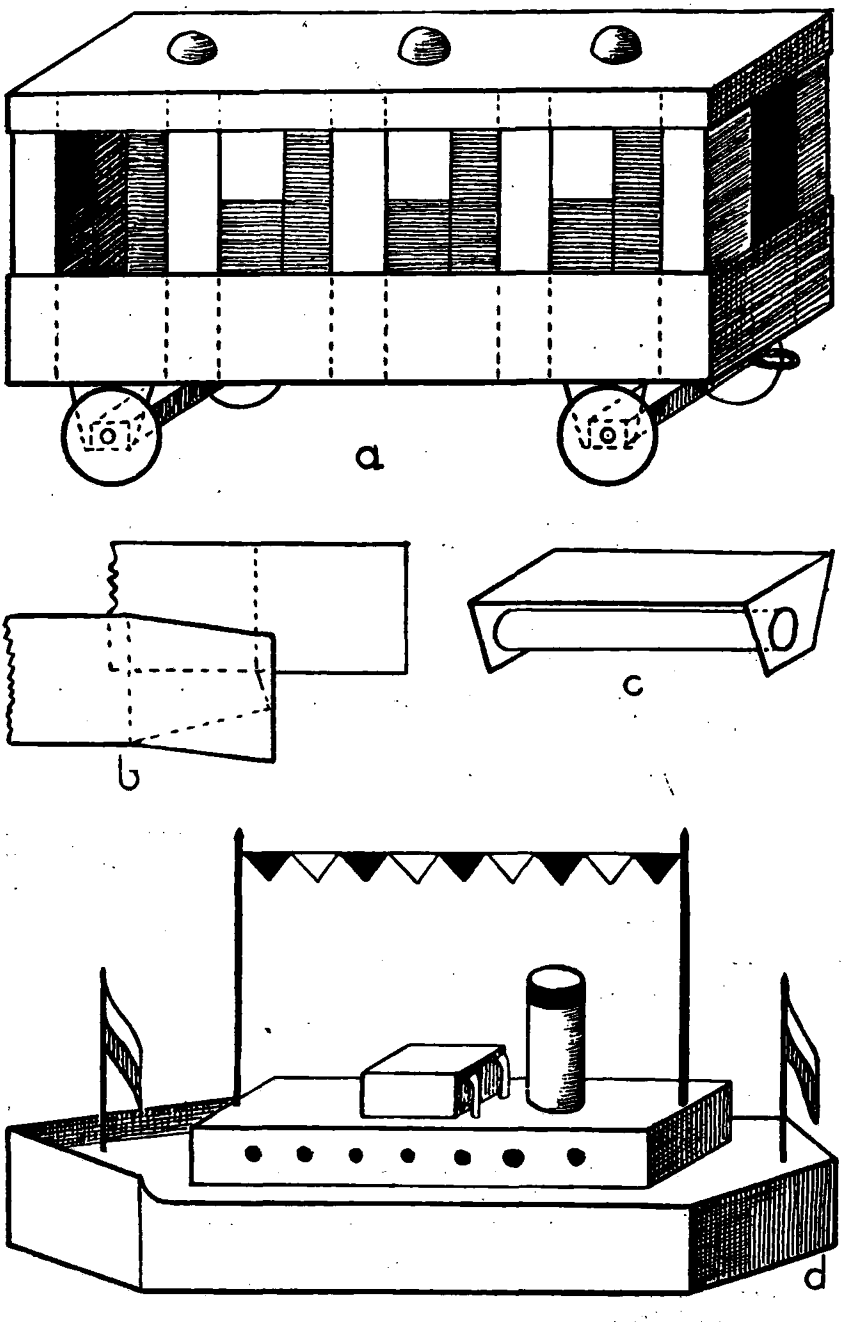
Aby otrzymać charakterystyczny kształt statku, odcinamy przednią i tylną ściankę a z podstawy cztery trójkąty prostokątne (tabl. XXIV, rys. b), zaginamy ścianki pionowe do siebie i łączymy je paskiem papieru. W podobny sposób konstruujemy łódkę (tabl. XXV, rys. a). Aby podnieść dno łódki, ścinamy dolne części pionowych ścianek według rys. b.

Załamany wzdłuż pasek kartonu po odpowiedniem wycięciu według rys. e, daje kadłub samolocika, w który wsadzamy przygotowany drugi pasek na skrzydła (tabl. XXV, rys. d).

TABLICA XXIII.

TABLICA XXIV.

Rysunek f, tabl. XXV przedstawia płatowiec, wycięty z jednego kawałka kartonu, z odpowiednio załamanemi skrzydłami i sterami ogonowemi.

Do budowy karuzeli, djabelskiego młyna i szopki (tabl. XXVI, rys. a, b, c), użyto różnej wielkości pudełek. Przedmioty te można wyzyskać przy pogadankach, szopkę, — do przedstawienia kukiełkowego. Aby móc swobodnie poruszać kukiełki, umocowane na patyczkach, należy wyciąć w dnie podłużne i poprzeczne otwory. Karuzela i djabelski młyn powinny być tak zbudowane, aby mogły się obracać.

Z patyczków i pasków fałdowanej tektury mogą dzieci bardzo szybko wytwarzać mebelki, płoty, wózki, łódki, narzędzia rolnicze i t. p. (tabl. XXVII). Sposób łączenia patyczków z paskami ilustruje rysunek g. tabl. XXVII. Na płyty stołowe, półki, siedzenia przy krzesłach, stołeczkach i t. d. używamy tekturek. Przy wytwarzaniu przedmiotów wypadnie niejednokrotnie naciąć wpoprzek kawałek tekturki fałdowanej, co uskuteczniamy przecinając nożem fałdy, nie naruszając dolnego papieru.

Tektura fałdowana łatwo wygina się równolegle do fal i nadaje się na daszki do wózków (tabl. XXVII, rys. f), domków, samochodów lub też jako dodatkowy materjał do mebelków z pudełek (rys. d).

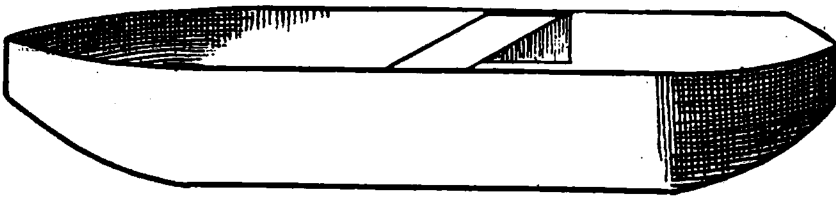
* *
*

Do urządzenia sklepu lub pokoiku dla lalki potrzebne są drobne sprzęty i naczynia jak: waga, lampa, świecznik, wazonik i t. d. które można wykonać z makówek, z łupin orzechów włoskich, pudełek, miseczek z żołędzi, szpulek od nici, korków. Wytworzone przedmioty z tych materjałów przedstawia tabl. XXVIII.

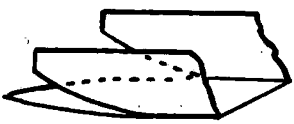
Jeżeli w przeciętą szpulkę od nici wsadzimy patyk i umocujemy na nim belkę z dwoma pudełkami, otrzymamy wagę (rys. a). Odcięta dolna część makówki, osadzona na jakiejś podstawce, daje kielich (rys. b). Lampa jest wykonana z makówki, korków, patyczka i części szpulki (rys. e).

Na lekcjach wstępnych zajęć rękodzielniczych przygotowują uczniowie pomoce, potrzebne im przy nauce języka pol-

TABLICA XXV.

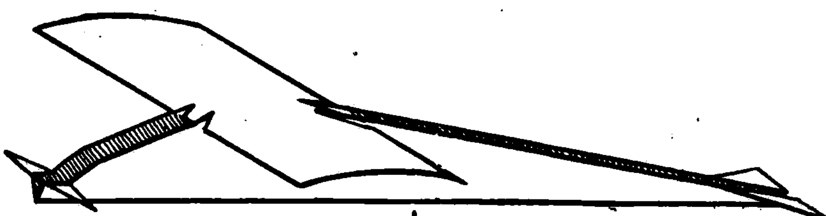

a

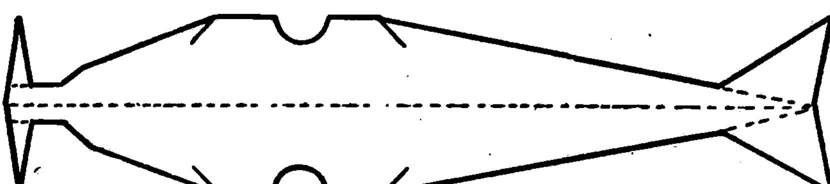

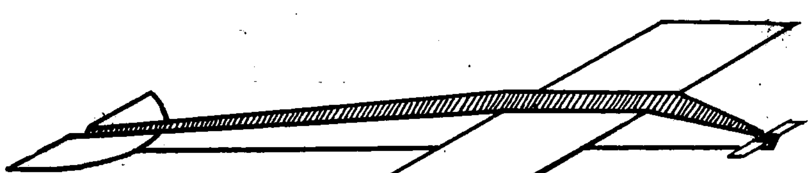
b c

d

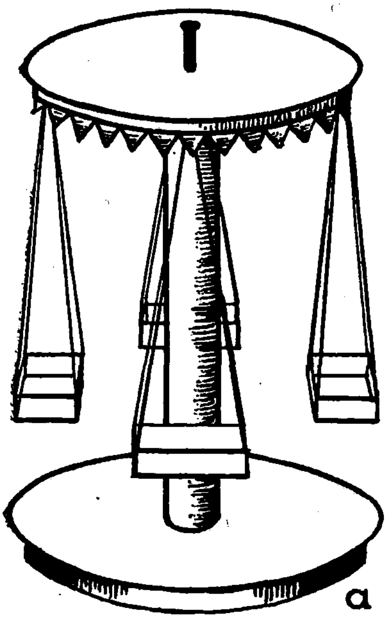

e

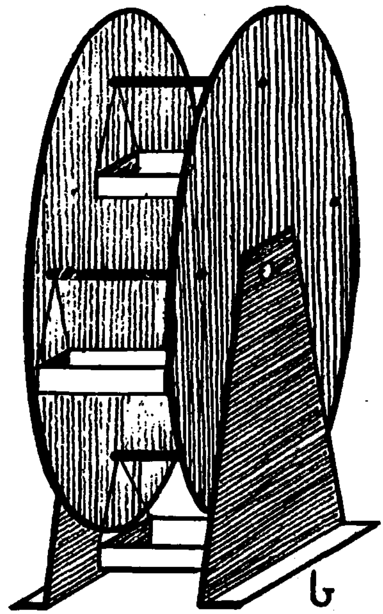

f

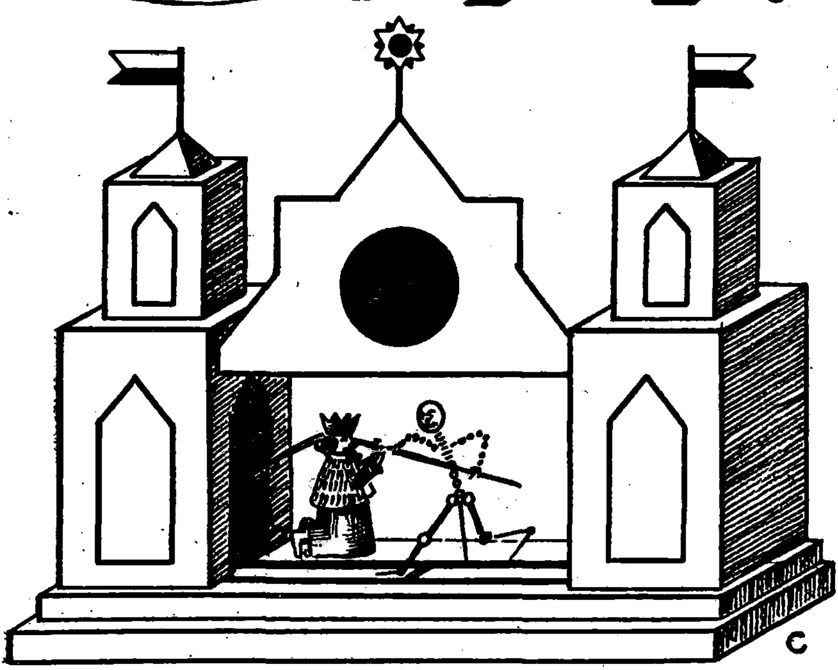
TABLICA XXVI.

a

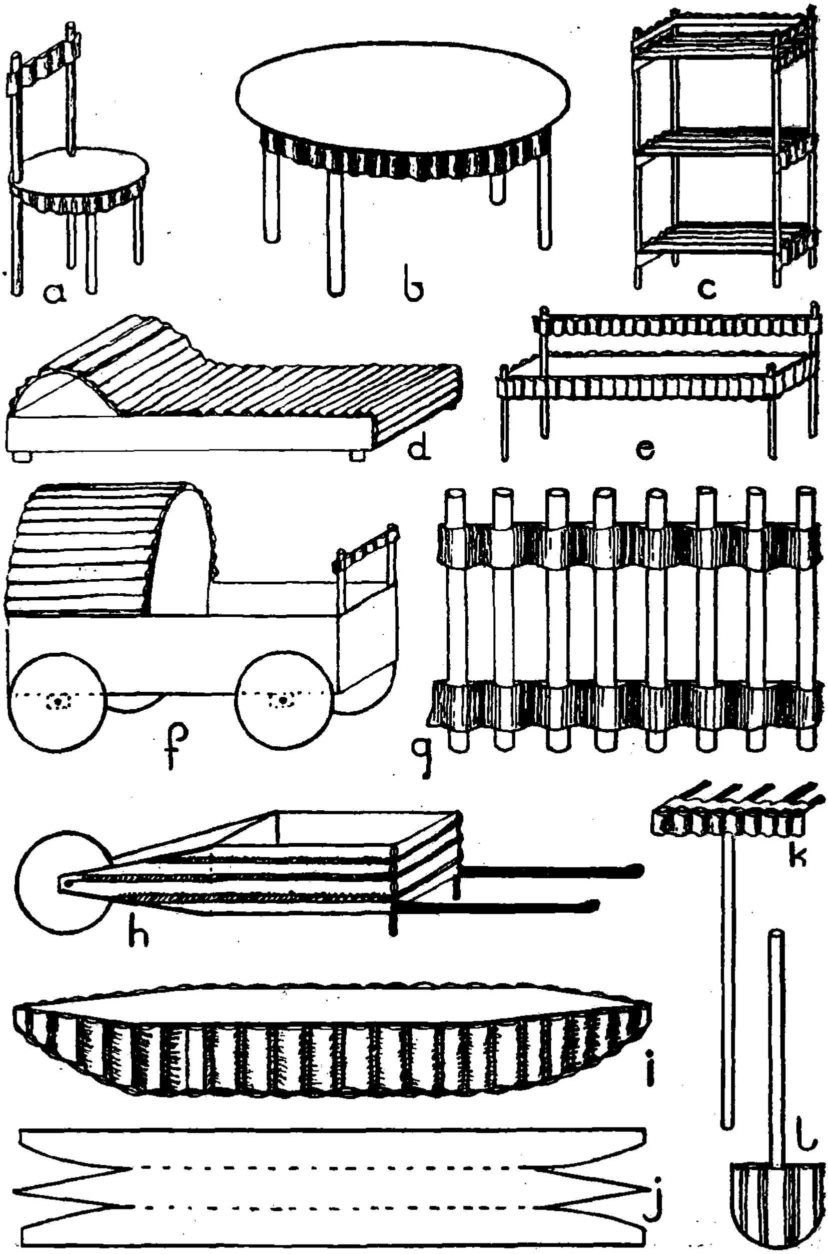

b

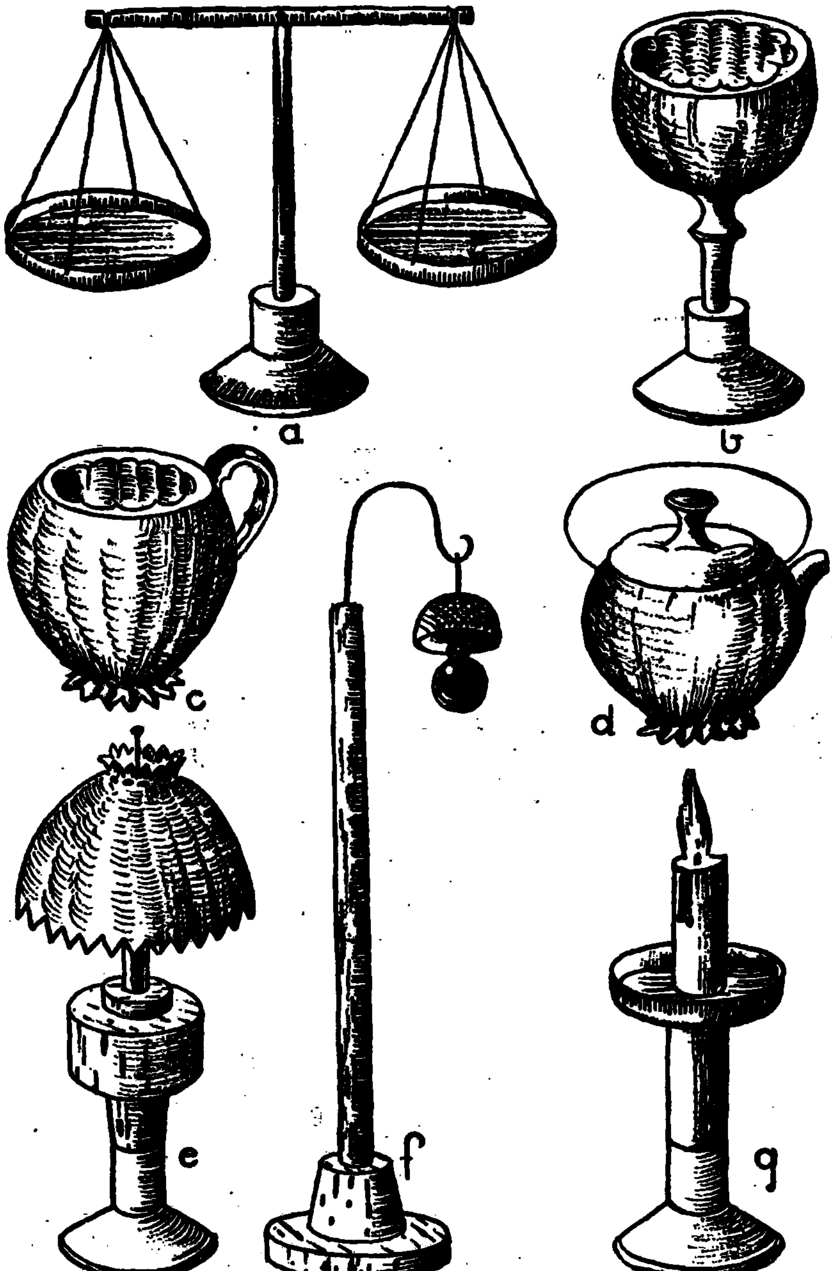

c

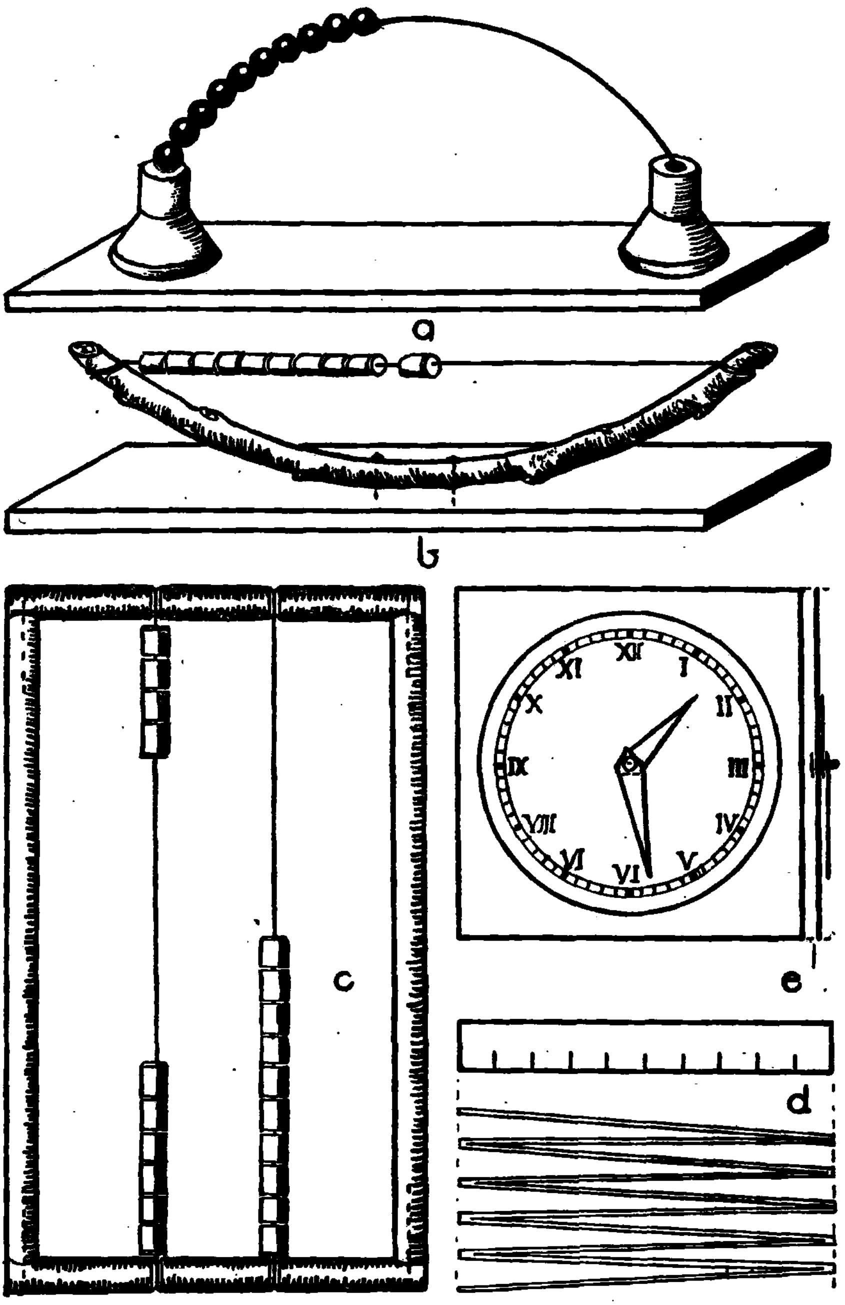
TABLICA XXVII.

TABLICA XXVIII.

TABLICA XXIX.

skiego, arytmetyki i innych przedmiotów. Wystąpią tu skrzynki na alfabet ruchomy, drukarenka dziecinna, loteryjki obrazkowe, liczydełka, domina liczbowe, paski decymetrowe, różne liczmany, tarcze zegarowe i wiele innych.

Kilka z tych przedmiotów przedstawia tabl. XXIX.

Paciorki, groch, patyczki, żołędzie, nawłeczone na drucik lub nitkę i umocowane na gałązce, deseczce, szpulkach, mogą zastąpić liczydełko (rys. a, b, c).

O ile w szkole niema zegara, można wykonać tarczę zegarową z okładki zeszytu, pudełka i umocować na niej wskazówki zatrzaskami, szpilką, spinaczem (rys. e).

Omówienie wszystkich tematów pracy i sposobów ich realizacji jest niemożliwe i niepożądane ze względów poprzednio już wyłuszczonych.

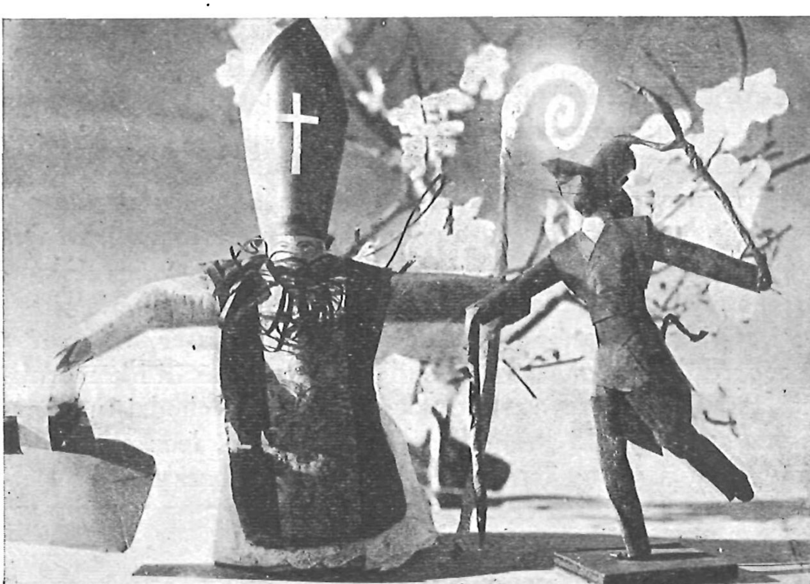
Mając na uwadze rozwój umysłowo-fizyczny dziecka i wyzwalanie jego sił twórczych, wskazaliśmy tylko drogę, po której należałoby kroczyć, aby spełnić ten postulat. — Nie chcielibyśmy również, aby podany przykładowo materjał ilustracyjny stał się zbiorkiem modelików, „odrabianych" z roku na rok w szkołach. Byłoby to zupełnie sprzeczne z naszemi intencjami, któremi kierowaliśmy się przy opracowywaniu książki.

Aby utwierdzić czytelnika w przekonaniu, że może na tym odcinku pracy szkolnej twórczo współpracować z gromadą uczniów, wystarczy spojrzeć na tablice: XXX, XXXI, XXXII, XXXIII, przedstawiające wiele z omawianych poprzednio tematów, rozwiązanych jednak nieco inaczej. Obserwując załączone reprodukcje możemy przekonać się, że konkretne wyniki zależne są w dużej mierze od oświetlenia tematu i znajdującego się pod ręką tworzywa. Materjał zawarty w reprodukcjach może być źródłem nowych myśli i konstrukcyj. Pamiętajmy zawsze jednak o tem, że nie chodzi tu o wytworzenie zabawki lub jakiegoś przedmiotu, lecz o wysiłek umysłowo-fizyczny i wypływające z niego korzyści dla pełniejszego rozwoju dziecka.

TABLICA XXX.

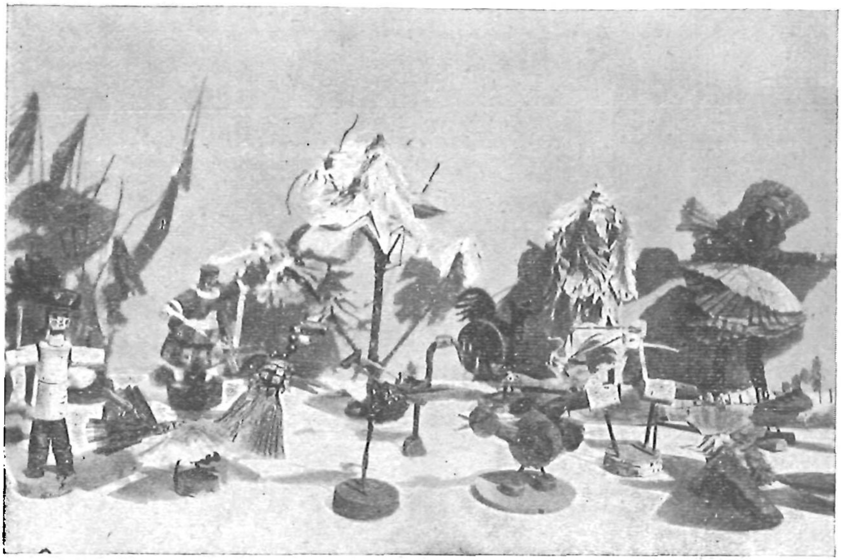

„WĘDROWNICY".

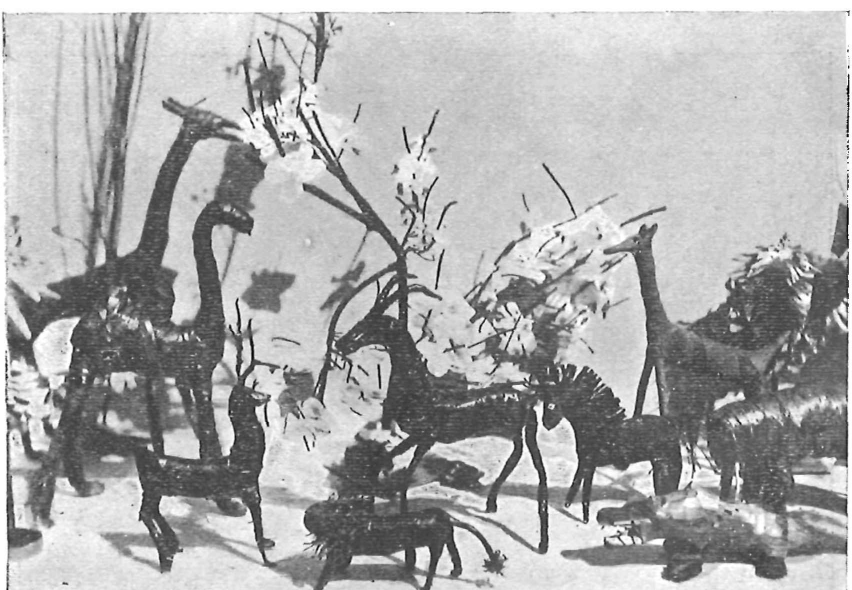

ŚW. MIKOŁAJ I DJABEŁ.

TABLICA XXXI.

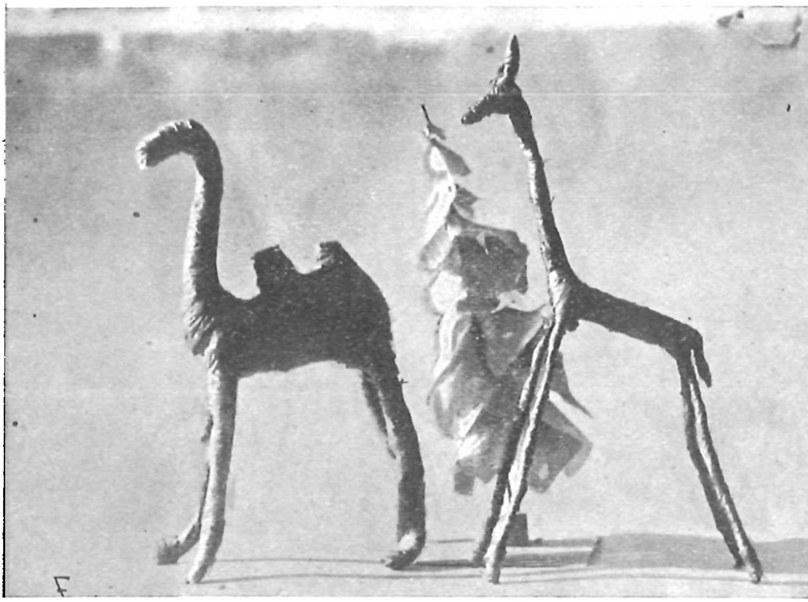

„WICUŚ I BASIA W PTASZARNI".

„NASZ OGRÓD ZOOLOGICZNY".

TABLICA XXXII.

ZWIERZĘTA EGZOTYCZNE.

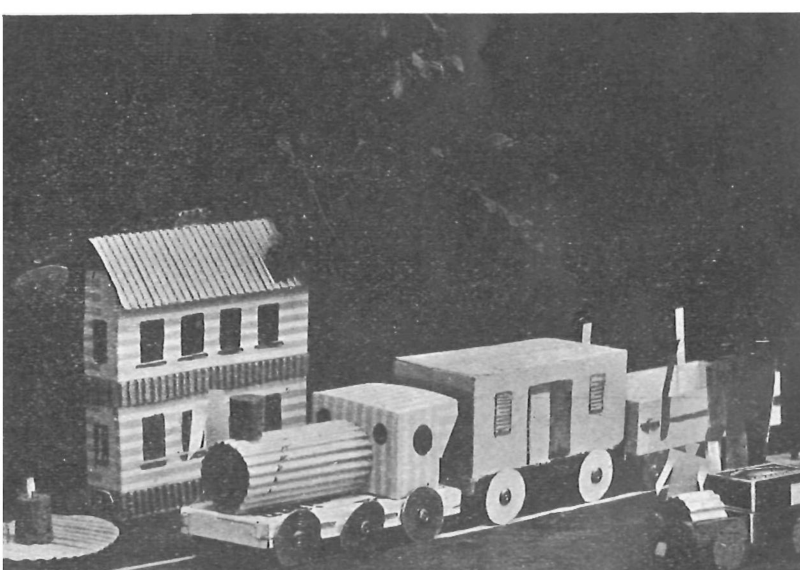

KUKIEŁKI DO SZOPKI.

TABLICA XXXIII.

„NASZE MASKI".

„NA DWORCU KOLEJOWYM".

TREŚĆ.

Biblioteka Wojew. Wrocł. we Wrocławiu

06/72

PEDAGOGICZNA BIBLIOTEKA
RP 606/I
606